

HEIAN

Shrnutí - heian

- hrůzostrašné působení duchů při stěhování z Nary
- sídlo původně považované jenom za dočasný pomíjející příbytek, ale postupně se prosadila čínská idea pevného a stálého státního centra
- v Naře zůstaly buddhistické kláštery – měly zakázáno se přestěhovat
- heian - zlatá doba pro kulturu, ale také rolnická povstání, dvorské intriky a zakončená občanskou válkou
- 10-ileté “intermezzo” v Nagaoka-kjó
- Heian-kjó – císařské sídlo se ustálilo na 1100 let na stejném místě, ale státně-politické uspořádání se postupem času měnilo.
- Heiankjó* byl oficiální „čínský“ název, běžně se mu říkalo *Mijako* (=Císařské město)
- geomantia *feng-šuej*: od S chráněno horami, otvírá se k J, i vody tečou k J. Od S na J bylo 9 *džó* (řad). Uprostřed 1. řady byla vládní čtvrť *Dadairi* (dosl. „Větší Vnitro“) s císařským palácem *Uči / Dairi* (dosl. „Vnitro“). Svislé i vodorovné pásy města předělovaly ulice – hlavní „velké“ – *ódži*, a menší – *kódži*.
- začátek heianu: zrušená branná povinnost rolnictva – dalekosáhlé následky – nedostatek státní obrany, formování venkovských ozbrojenců, z nichž vzešlo pozdější samurajstvo
- hned po r. 800 zatlačení Emišiů daleko na S a rozšíření území jp. státu do SV Honšú. Vojevůdci byla udělena nová nejvyšší hodnost *sei-i taišógun* („velký generál potlačivší barbary“), zkráceně *šógun*
- Fudžiwarové pokračují v uzurpaci moci a císařovi byly ponechány jen čistě formální funkce. Omezovali vliv jiných *kuge*, prosazovali se za císařské regenty, na trůn prosazovali prince, který jim vyhovoval. Kolem r. 1000 – „*Fudžiwara-džidai*“ (vrcholné „fudžiwarské“ období)
 - 9. století – čínské vlivy
 - 10. století – emancipace japonského písma
 - kolem r. 1000 – „*Fudžiwara-džidai*“ (vrcholná doba Fudžiwarů)
 - kolem r 1100 – „*insei-džidai*“ (doba excísařů)
 - kolem r. 1180 – válka *Gen-Pei*, tj. rodových koalicí Minamoto a Taira.
- Šoku-Nihongi
- minimálně třetina urozených rodů vykazovala kontinentální původ
- Když ekonomické dopady reforem Taika, které první Fudžiwarovec – Kamatari – pomáhal budovat, začaly ohrožovat rodové zájmy Fudžiwarů, Kamatariho potomci se nakonec octli v pozici podkopávačů císařské autority a celého systému, ke kterému reformy Taika vedly: přičinili se o přechod státu od *ricurjó-kokka* (stát řízený císařskými výnosy) k *sekkán-džidai* (období různých císařských regentů a zástupců)
 - rozšíření jp. buddhismu o dva nové *ezoterické* směry, které přinesli (hned po r. 800) Kúkaí a Saičó. Kúkaiovi bylo dokonce výjimečně povoleno založit klášter přímo v Heiankjó
 - kolem 950 přichází *amidismus* a na závěr heianu i *zen*
 - splývání buddhistických a šintóických božstev (Amaterasu – Mahá-vairóčana(h))
 - vznik mnišských vojsk *sóhei* (hlavně z kláštera Enrjakudži nad Heianem)
 - vzpoury rodu Taira v Kantó
 - princové, šlechtici i kláštery si zakládají pořád víc soukromých nezdaněných panství *šóen*, protože státní půda nestíhá splňovat požadavky státu a Dvora.
 - 71 provincií - seskupených do 7 oblastí („cest“ *dó*)
 - ustaluje se systém šlechtických titulů (3 úrovně šlechty) a státnických funkcí (4 ministři)
 - počet princů se omezuje procesem ponížení na poddaného

-vzestup Fudžiwarů: císařův srýc → tchán → velký ministr → děd → regent → císařův mluvčí

-tři císaři století 900 se pokusili překazit tento fudžiwarský postup

-protiváhou měl být básník Sugawara-no Mičizane, který ale fudžiwarskými intrikami špatně skončil ve vyhnanství. Stal se ale božstvem vzdělanosti – Tendžin.

-díky Mičizaneho upozornění se přestala posílat poselstva do Číny

-rozvoj psané japonštiny v 10. století vedlo k rozmachu ženské literatury (džorjú bungaku) po r. 1000.

-sbírkou *Kokinšú* (905) se začíná linie básnických antologií na císařský rozkaz

-jedinou architektonickou památkou dochovanou z vrcholného heianu je *Bjódóin* v Udži, sídlo syna nejmocnějšího Fudžiwary všech dob, od kterého však jejich moc klesá.

-K příčinám tragického vojenského zakončení 400-letého heianského období krátce před r. 1200 patřili faktory jako formování *buke* - vojenské šlechty (samurajstva), úpadek státní držby půdy a vývoj v systému vlády (excísařství *insei*).

Shrnutí - tairovsko-minamotovská („Gen-Pei“) válka

-Taira-no Kijomori prosadil za císaře svého nezletilého vnuka – císař Antoku

-budoval (v oblasti dnešního Kóbe) přístav a nové hlavní město Fukuhara

-vybudoval (u dnešní Hirošimy) *Icukušima-džindža* v heianském stylu *šinden-zukuri*

-v Heianu se za vlády Kijomoriho šíří násilí a zabíjení, požáry a hlad

-Kijomori přinutil Dvůr přesídlit do Fukuhary

-Minamotové sa spojili Hódžóy a z Kantó zaútočili na Heian – počátek války Gen-Pei

-Tairové ustupují podél Vnitřního moře Seto na západ. Finální bitva u Dannoury (1185), zemřel i Antoku

-vítězi minamotovští polo-bratři Joritomo a Jošicune

-M.-no Joritomo buduje samostatné mocenské centrum v Kamakuře u Kantó a prosazuje vojenskou vládu nezávislou na císařské autoritě

-po časovém odstupu vzniká epos o této válce – *Heike monogatari (Příběh rodu Taira)*

Prvé čtyři storočia po presídlení do nového Cisárskeho mesta Heian sa nazývajú „**obdobím heian**“ a z kultúrneho hľadiska sa javia ako **zlatá doba** japonského staroveku, obdobie neuveriteľného rozmachu japonskej domácej literatúry, ale aj architektúry a výtvarných umení. Na druhej strane jeho štyri storočia **poznali roľnícke povstania**, neúprosne **dvorské intrigy** a zakončilo sa krutou **občianskou vojnou**, z ktorej sa potom Japonsko spamätávalo niekoľko storočí.

Sťahovanie cisárskeho sídla je ukázkou toho, že Japonci tradične nelipli na architektúre, považovali ju len za **dočasný prchavý príbytok** a myšlienka šetrenia štátnych financií vo sfére verejných budov v tej dobe samozrejme vôbec neexistovala. Dom pre Japoncov nebol onen „pevný hrad“, na ktorom si zakladá kultúra európska. Navyše to bolo ešte aj doznievanie starej šintóickej praxe, podľa ktorej sa staré sídlo panovníka, keď zomrel, opustilo, pretože ostalo znečistené smrťou. Ako však uvidíme, počas obdobia heian sa myslenie zmenilo a **čínska idea pevného a stáleho štátneho centra sa už natrvalo presadila**. Kjóto (čo je neskorší (*pozdější*) názov „Cisárskeho mesta Heian“) ostalo sídlom cisára na 1100 rokov.

Nara, ktorá bola prvým pokusom o trvalé sídlo štátnej administratívy, po odsťahovaní do Heianu prakticky zanikla. Mnohé stavby boli rozobrané a prenesené do nového cisárskeho mesta, a na **nezmenenom mieste ostali len buddhistické kláštory**, ktorým bolo nariadené ostať na pôvodnom mieste. **Čo bolo najstálejšie zo starovekej Nary, boli ulice**: ľudia naďalej po

nich chodili, aj keď už prestali viesť k blokom domov a palácov, ale stále viac k poliam, ktoré na miestach rozpadnutých štvrtí bývalého mesta vznikali. A tak si severná polovica kotliny Jamato dodnes zachovala šachovnicový pôdorys, na ktorom tieto pôvodné bloky mestskej zástavby vystriedali mokré ryžové polia, ale chodníky medzi nimi ostali na tých istých miestach, ktorými sa chodilo v 8. storočí.

Sťahovanie z Nary však poznamenalo do istej miery trápne intermezzo s „Cisárskym mestom Nagaoka“ – Nagaoka-kjó, tak sa pozrieme bližšie na okolnosti dvojnásobného „presunu Cisárskeho mesta“ – sentó.

1. intermezzo – Nagaoka-kjó (784-794)

Cisár Kanmu (781-806), ktorý nastúpil nedlho po „cisárke“ Šótoku, bol tým, kto rozhodol o vysťahovaní sa z Nary. Aféra cisárky s mníchom Dókjóom bola príliš závažná, keďže hrozila dokonca zmena dynastie. Cisár Kanmu sa chcel vyvarovať toho, aby sa v budúcnosti opakovalo niečo podobné, a tak vydal rozhodnutie, že sa cisársky dvor a vládny aparát vysťahujú z Nary, pričom **však buddhistickým kláštorom bolo zakázané Naru opustiť**. Nové Cisárske mesto sa začalo budovať v lokalite Nagaoka severne od Nary ((MAPA)).

S presunom cisárskeho sídla sa čakalo, kým nastane priaznivý čas. Rok 784 bol prvým rokom nového 60ročného cyklu. Pri budovaní Nagaoka-kjó však zavraždili dozorcú nad stavbami, ktorý bol, podobne ako pri stavbe Nary, z rodu Fudžiwara. Z tejto vraždy bol obvinený princ Sawara, ktorý vraj so sťahovaním nesúhlasil. Sawaru poslali do vyhnanstva, kde však spáchal samovraždu. V novom Cisárskom sídle v Nagaoke následne dochádzalo k pohromám a neblahým úmrtiam v cisárovej rodine, čo sa pričítalo **mstivému hnevnému duchovi (onrjó)** princa Sawaru.

Boli rozkázané typické šintóické obrady – upokojuvať hnevného ducha (**onrjó-wo šizumeru**), a popri upokojovaní Sawarovho posmrtného ducha pre istotu princovi dodatočne udelili aj titul cisára a posmrtné cisárske meno. Napriek týmto rituálnym opatreniam však cisárovi Kanmuovi radili, aby sa z Nagaoky predsa len odsťahoval. A tak padlo rozhodnutie na postavenie cisárskeho mesta v kotline uprostred provincie Jamaširo, ktoré potom bolo sídlom cisára tisíc rokov a stalo sa jedným z najstarších svetových kultúrnych centier – Cisárske mesto Heian, dnešné Kjóto.

2. „Cisárske mesto Heian“ 平安京 Heian-kjó

Podobne ako Nara, aj Heiankjó bolo postavené podľa šachovnicovitého vzoru čínskeho hlavného mesta Čchang-an 長安 („predĺhý mier“, sinojaponská výslovnosť: Čóan) – dnešný názov Si-an (西安). Heiankjó bolo orientované zo severu na juh podľa pravidiel čínskej geomantie 風水 feng-šuej („geomantia“ = veštenie na základe zemského povrchu - tvaru terénu) má ideálnu polohu: od severu je chránený horami, z ktorých smerom na juh tečú rieky – hlavná rieka Kamo-gawa obtekala mesto od východu. Do nej sa od západu vlieva Kacura-gawa. Sútok sa potom v rovine na juhu vlieva do Jodo-gawy (vytekajúcej z jazera Biwa).

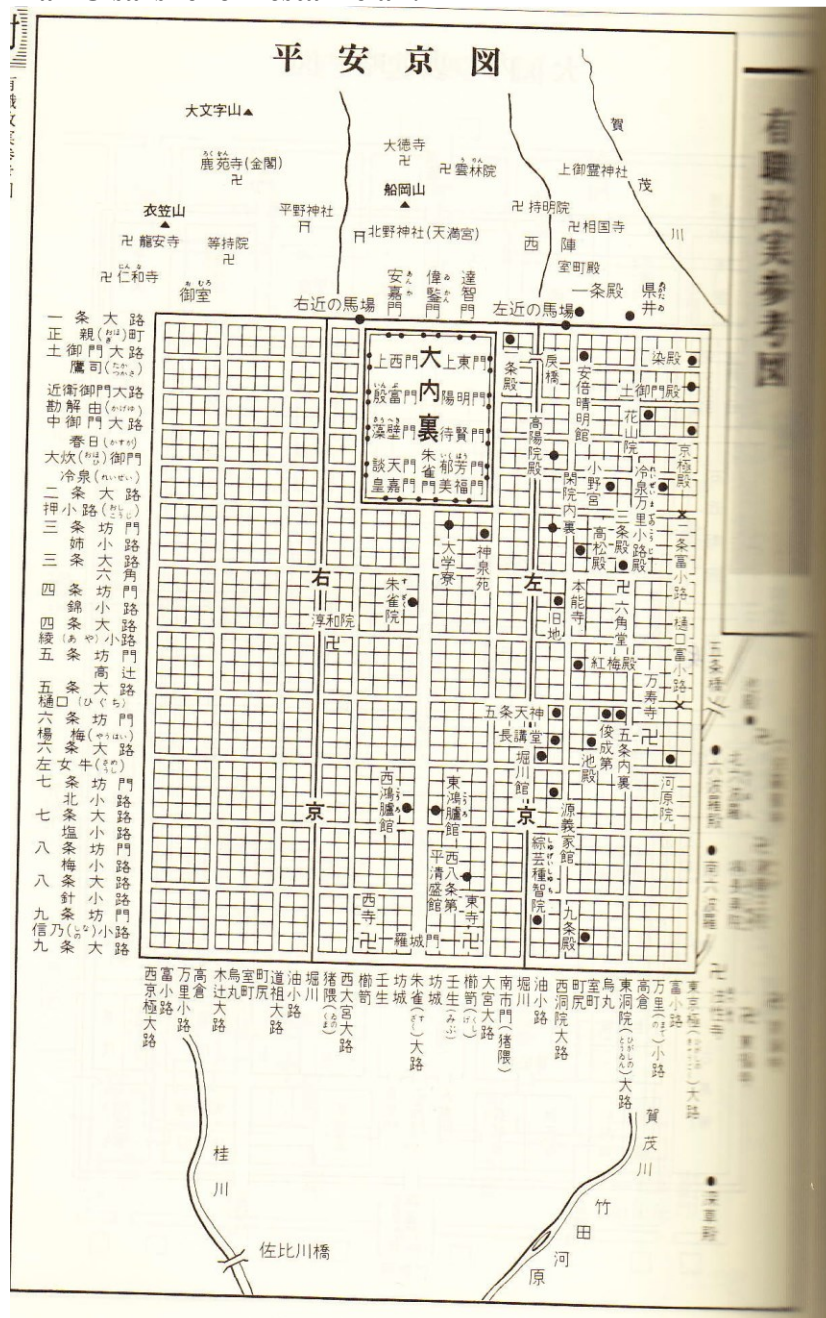
Heian sa delil na východozápadné „rady“ (č. rady) džó od S na J bolo 9 radov.

Hlavné ulice - ódži, menšie ulice kódži (dlhé ó – nepravidelné, podľa kjótskeho dialektu)

Tu, prosím, venujte zvýšenú pozornosť nasledujúcim mapám.

Do mesta sa vchádzalo hlavnou južnou bránou Radžómon (známa aj ako *Rašómon*), od ktorej sa smerom na sever tiahla hlavná široká „Trieda Červeného vtáka (=ochranné božstvo juhu)“ vedúca na S k hlavnej južnej bráne centra štátnej moci – administratívnej štvrte *Dadairi*, v ktorej sa nachádzal aj Cisársky palác:

Plán Cisárskeho mesta Heian:

V „Prvom rade“ (*Ičidžó*) na severe mesta sa nachádzal Cisársky palác obklopený administratívnou štvrťou. Vlastný Cisársky palác sa nazýval „**Vnútro**“ (*Uči, Dairi*) alebo „**Zakázané vnútro**“ (*Kinri, Kinčú*).

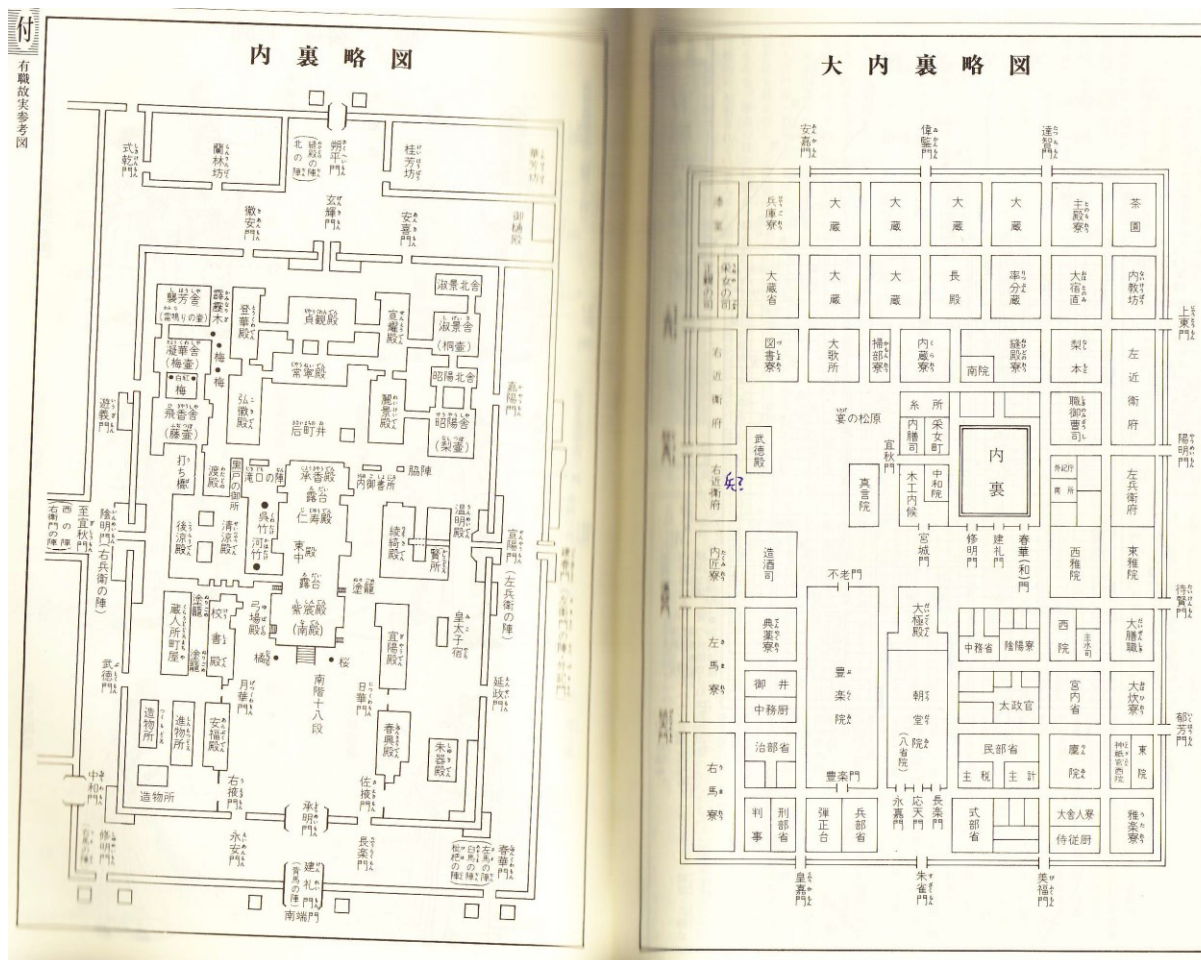
Uči – zrejme dobový hovorený japonský výraz, objavuje sa v denníkoch dvoranov, *Dairi* – oficiálny čínsky názov.

Rekonštruovaná podoba vstupnej brány do heianského „Vnútra“ (nachádza sa však na inom mieste – svätyňa Heian-džingú)

„Vnútro“ bolo obklopené vládnu administratívnou štvrťou, nazývanou „**Väčšie Vnútro**“ – 大内裏 *Dadairi*.

Plán „Väčšieho vnútra (だ内裏 *Dadairi*)“ (vpravo – približne v strede vidno „Vnútro“ 内裏 *Dairi*) a Cisárskeho paláca „**Vnútro (*Dairi*)“** (vľavo)

„**Väčšie Vnútro**“ - *Dadairi* (NB nepravidelnú výslovnosť!) – bolo označenie celej vládnej štvrte uprostred severnej časti Cisárskeho mesta.

Dnešný Kjótsky Cisársky palác (京都御所 *Kjóto-gošo*) je trochu na juhovýchod od pôvodnej lokality heianského cisárskeho paláca „Vnútro“. Z heianských dôb sa zachovalo jadro cisárskej záhrady Šinsen-en, ktorá od juhu priliehala k „Väčšiemu Vnútru“.

Dodnes zachovaný posledný zvyšok bývalej heianskej palácovej záhrady Šinsen-en (JV od *Dadairi*)

Keď si porovnáme dianie v iných častiach sveta, Čína skvelého obdobia Tchang sa postupne blížila k úpadku, Európa sa len zviechavala z obdobia sťahovania národov, a tak sa Kjóto v týchto dobách stalo jedným z mála kultúrnych centier sveta.

3. Podrobnější dělení heianského období

V priebehu 4 storočí heianského obdobia možno vyčleniť niekoľko po sebe nasledujúcich fáz:

9. storočie – čínske vplyvy

10. storočie – emancipácia japonskej literatúry

okolo r. 1000 – „Fudžiwara-džidai“ (vrcholná doba Fudžiwarovcov)

okolo r. 1100 – „insei-džidai“ (doba excisárov)

okolo r. 1180 – vojna Gen-Pei, tj. rodových koalícií Minamoto a Taira.

Hneď po presídlení do Heianu dal cisár rozkaz zostaviť pokračovanie kroniky Nihon-šoki. Bolo dokončené 797 pod názvom **Šoku-Nihongi**, dosl. „Pokračovanie k Nihongi“ a zahŕňa históriu posledných sto rokov.

R. 815 bol zostavený zoznam **1182 urodzených rodín**, ktorého pozoruhodným údajom je, že **minimálne tretina týchto rodov má kontinentálny pôvod** – pochádza buď z čínskych alebo kórejských predkov.

Dôležitým politickým vývojom bol **prechod štátu od** predchádzajúceho typu „*ricurjó-kokka*“ – štátu riadeného centrálnymi vládnyimi kódexami – do obdobia, v ktorom sa k reálnej vláde dostali rozliční zástupcovia cisára (regenti), tzv. „*sekkán-džidai*“.

Presídlenie cisárskeho sídla bolo síce významným politickým a architektonickým predelom, na druhej strane však z hľadiska historického vývoja predstavuje heianské obdobie len jednu fázu starovekej kontinuity, plynulo a integrálne nadväzujúcej na predchádzajúce obdobie nara.

4. Heianský buddhizmus

K jednému významného predelu však predsa len došlo: kým Nara oplývala majestátnymi budovami kláštorov, zdobená ich pôvabnými týčiacimi sa pagodami, Heian bol k roku 794 postavený bez kláštorov. A tak sekty, ktoré predstavovali narské kláštory, ostali v „starej južnej metropole“ a nový heianský štát sa od nich snažil dištancovať.

Nedlho po založení Heianu však bola povolená výnimka: Kúkai, ktorý sa r. 806 vrátil z Číny, získal povolenie vybudovať pri hlavnej južnej bráne mesta „Východný kláštor“.

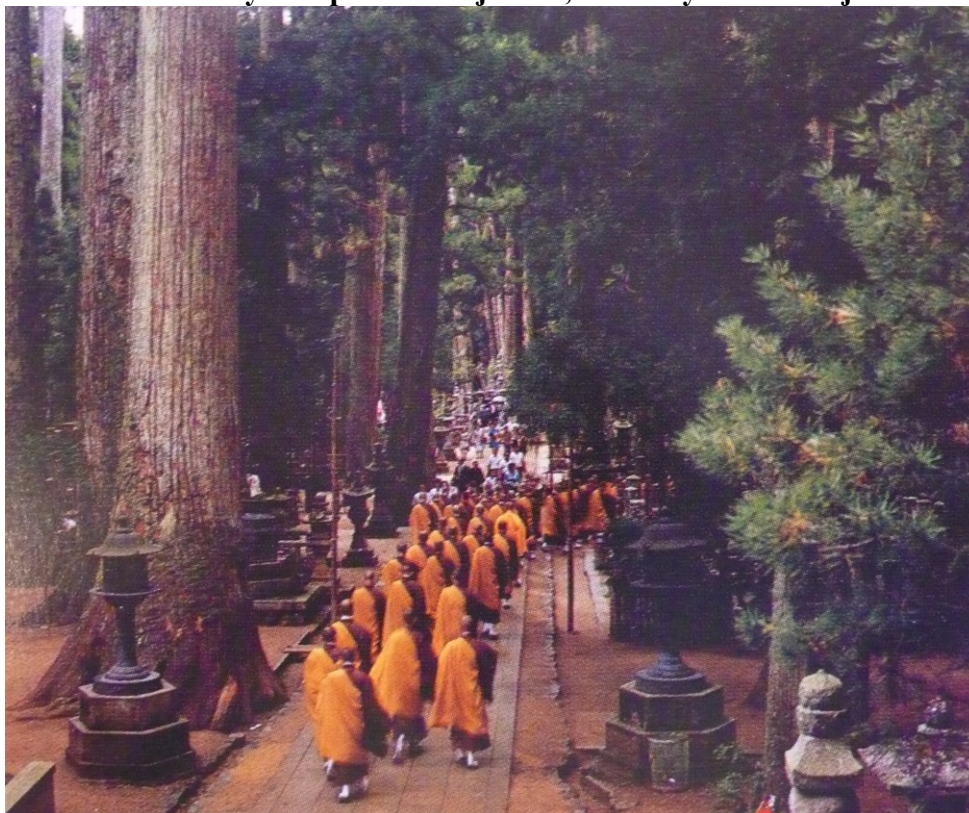
Kúkaiov Tódži – „Východný kláštor“ – jeho pagoda je dominantou Kjóta

Po druhej strane brány potom zrkadlovo vznikol aj „Západný kláštor“, ktorý však už dnes neexistuje. **Kúkai**, ako sa verí, bol aj zručný sochár, a tak tradícia buddhistických sôch (bucuzó) pokračovala, sochy sa považovali za posvätné objekty a slúžili doslova ako „modly“, ku ktorým sa veriaci upínali a na ktoré sa orientovali obety a obrady. Oblíbená bola predovšetkým tzv. „trojmodla“, sanzon, súsošie niektorého Buddhu, sprevádzaného jeho dvoma bódhisattvami. **Saičó**, ktorý pobudol v Číne v rovnaký čas ako Kúkai, sa vrátil do svojej pustovne na vrchu Hieizan, ktorý, ako sa verilo, chránil nové Cisárske mesto od démonskej svetovej strany – severovýchodu ((MAPA), a bolo mu povolené vybudovať tam kláštor jeho nového učenia, ktoré si priniesol z čínskych hôr Tchientchaj. Podľa týchto čínskych hôr Saičó pomenoval svoju novú sektu – tendai.

Kúkai takisto, popri Východnom kláštore v južnej časti Heianu, založil svoj horský kláštor ďaleko na juhu v horách južne od Narskej kotliny, na tzv. „Vysokej lúke“, podľa ktorej sa táto lokalita nazýva „Kójasan“. Kúkaiovo učenie sa nazýva „mantrové“ – šingon.

Kúkaiov kláštorňý komplex na Kójasane, v hlbokých horách južne od Jamata

Sekty tendai a šingon boli teda dvoma úplne novými heianskými sektami, ktoré sa odlišovali, a čomožno najviac dištancovali, od starých narských smerov, ktoré naďalej pokračovali v starých narských kláštoroch. Napríklad Saičó si postupne vymohol, aby mnísi jeho sekty boli prijímaní (ordinovaní) priamo v Enrjakudži, a nie v narskom Tódaidži, ako bolo dovtedy zvykom. Nový heianský buddhizmus vtlačil tejto dobe svojskú pečať, ktorá ju odlišuje od predchádzajúceho obdobia. Šingon-šú aj tendai-šú sú zmiešanými smermi mahájánového typu a v oboch tvorí podstatnú časť tzv. **ezoterické učenie**. Ide o ten typ buddhistickej tradície, ktorá je určená len zasväteným. Učenie je tajné – ide o mikkjó, čo je japonský ekvivalent pojmu „ezoterické učenie“. Naše označenie „ezoterický“ pochádza z gréčtiny: eisoteros = idúci dovnútra. Znamená to, že učenie je postavené tak, aby jeho tajnému významu porozumel len zasvätený učeník. Outsider jednoducho toto učenie nemá

ako pochopiť, aj keď by si ho vypočul či prečítal. Prvok tajomstva bol navyše posilnený už samotnou jazykovou stránkou, keďže buddhistické texty, figurujúce v Japonsku, boli vlastne **čínskymi** prekladmi **sanskrtských** textov, a sanskrtský originál presakoval aj cez čínsky preklad, takže ani bežnému človeku, ktorý by vedel klasickú čínštinu, by tieto texty veľa nehovorili. Tajomstvo, ktoré sa okolo ezoterického buddhizmu vznášalo, vzrušovalo dvorskú šľachtu, ktorá vítala zložité a výpravné rituály a ceremónie buddhistických kláštorov ako atraktívne obohatenie spektakulárneho života na dvore.

Kúkaiova sekta šingonšú považovala za ústredného vesmírneho buddhu bytosť zvanú Mahávairóčana-buddhah, doslova Veľký slnečný Buddha. Tento Buddha bol spodobnený už v kolosálnej soche narského Tódaidži, kde má pojapončený názov (Bi)rušana, čo je vlastne sinojaponské čítanie skráteného mena Mahá-**vairóčanah**. Bol prijatý ako buddhistická verzia Slnečnej bohyně Amaterasu-ómikami. Takto sa prejavovalo japonské **splývanie buddhistických a šintóických božstiev**, ktoré významne prispelo k svojbytnosti japonskej religiozity.

Po roku 950 sa do Japonska dostal z Číny ďalší buddhistický smer, tzv. amidizmus, viera v spásnu moc Západného Buddhu Amidu. Tak ako Mahávairóčanah je v mahájánových predstavách o vesmíre ústredným Buddhom, zobrazovaným v strede mandaly, západnú časť vesmíru spravuje Amitábha-buddhah, Buddha nesmierneho jasu. V sinojaponskej verzii Amida. Odvolávanie sa na spásnu Amidovu moc pripomína už nie tak pôvodnú buddhistickú filozofiu osobného mentálneho tréningu, ako skôr **modlenie sa** k božstvám, čo poukazuje na premeny buddhizmu už na kontinente. Prívrženci tohto nového hnutia verili, že utiekáním sa k Amidovi sa po smrti dostanú do jeho „západného raja“ zvaného Džódo – Čistá krajina (česky Čistá země).

No a úplne na záver heianského obdobia, koncom 12. storočia, prinášajú japonskí mnísi z Číny novú formu buddhizmu, s ktorou sa tam stretli – **zen**. Takto je heianské obdobie dôležité aj z hľadiska vývoja buddhizmu.

5. Obrana štátu

Organizácia ozbrojených síl bola najslabším článkom japonského centralizovaného štátu. Reformou z roku 792 bola zrušená branná povinnosť roľníctva.

Zaostávaním vojenskej zložky za civilnou sa japonský štát nápadne líšil od ostatných krajín Východnej Ázie. Príčina tejto zvláštnej situácie tkvela zrejme v relatívne vysokom stupni bezpečnosti, aký Japonsku poskytovala jeho ostrovná poloha. Japonsko prakticky nebolo vystavené priamemu nebezpečenstvu zvonku.

Začiatkom 9. storočia sa v severnom pohraničnom priestore uskutočnili rozsiahle vojenské akcie, pri ktorých boli Emiši zatlačení ďaleko na sever a na severovýchodnom Honšú sa upevnila vojenská správa. Vo vojenských výpravách v rokoch 800-803, ktoré viedol vojvodca Sakanoue-no Tamuramaro, bola dobytá späť pevnosť Tagadžó pri Sendai a hranica posunutá ďalej na sever, kde boli založené pohraničné pevnosti Izawa a Šiba. Tamuramaro dostal roku 801 titul sei-i tai-šógun – „veľký generál potlačivší barbarov“, ktorý sa stal najvyššou vojenskou hodnosťou.

Úrodné nížiny severovýchodného Honšú s dobrými klimatickými podmienkami pre pestovanie ryže boli vzápätí osídľované kolonistami, ktorých osady mali privilégium daňovej imunity. V severných oblastiach štátu, kde práca bola mimoriadne namáhavá a život veľmi tvrdý, kde každý musel vedieť zaobchádzať so zbraňou, ale kde dozor zo vzdialeného centra bol pomerne slabý, sa začali **formovať skupiny nesmierne odvážnych, ale tiež neobyčajne krutých bojovníkov**. Súviselo to s tým, že ústredná vláda v Heiane sa v podstate otázkam obrany severnej hranice prestala venovať.

Lenže práve v dôsledku nedostatočnej ochrany sa kmene Emiši snažili preniknúť späť na územia, z ktorých boli vytlačení. Kolonizácia pohraničných oblastí nebola pevnou a trvalou hradbou proti tomuto náporu, pretože roľníci, nútené tam vysídlení a premiešaní s pôvodnými osadníkmi, sa pozerali na štátne podružie ako na bremeno a nemali záujem zasadzovať sa za obranu štátu. Zrušením branej povinnosti roľníctva sa štát zbavil zodpovednosti za svoju ochranu a štátna armáda mala byť nahradená provinčnými oddielmi. To viedlo k tomu, že na severnej hranici boli napokon zriadené **ozbrojené provinčné oddiely**. Bol tak položený základ profesionálnej vojenskej vrstvy – dôležitý prvok v neskorších dejinách, z ktorého vzišlo samurajstvo. Pokiaľ guvernéri vôbec úlohy ochrany provincií plnili, spoliehali sa na miestnu šľachtu. Väčšinou však boli provinčné sily nedostatočné, preto majitelia alebo **správci panstiev vrchnosti (vrchnostenských statků) šóen** začali organizovať miestne ozbrojené stráže. Šóeny v tomto období boli už nezdanené, takže ich výnosy plynuli úplne do rúk ich majiteľov.

Takáto rozbitá situácia v odľahlých častiach japonského štátu, ktoré boli vlastne ponechané svojmu vlastnému osudu, viedla k niekoľkým významným vzburám a povstaniam, niektoré z nich boli dokonca hrozbou štátnej celistvosti.

K ďalším hrozbám patrili aj mníšske vojská sóhei, predovšetkým ozbrojení mnísi z Enrjakudži; títo veľmi často, pokiaľ cítili, že ich záujmy sú ohrozené, zišli z vrchola hôr dole do Cisárskeho mesta a zasahovali do diania so zbraňou v ruke.

6. Vývoj systému pôdy

Výnosy zo štátnej pôdy mali zabezpečovať chod štátu a život cisárskeho dvora; jej organizácia však nespĺňala potreby a systém sa stále zhoršoval. Napokon aj členovia cisárskeho rodu podobne ako šľachta pristupovali čoraz viac k zakladaniu súkromných pozemkov – panstiev **šóen**. Bola to nezdanená pôda, vytvorená skultivovaním panenského územia. Výnos z nej plynul len jej majiteľovi, či už išlo o kláštor, kniežací rod alebo cisárskeho princa. Šóeny boli teda majetky mimo štátnej pôdy a ich existencia predstavovala ekonomickú realitu, ktorá sa stále viac vzdŕaľovala ideálnemu modelu, stanovenému v kódexoch Taihó a Jóro, podľa ktorých všetka pôda mala patriť cisárovi.

7. Vývoj štátnej štruktúry

V štátnej štruktúre pribúdali orgány a inštitúcie, ktoré v pôvodnej schéme centralizovaného štátneho systému neboli, čím sa usporiadanie štátu čoraz viac vzdŕaľovalo čínskemu modelu.

V tomto vývoji sa prejavovalo špecifikum japonského etnika a tendencie, založené na odlišnej mentalite a iných prioritách. „Štát založený na cisárskych výnosoch“ (*ricurjó-kokka*) sa tak v priebehu heianu postupne menil a v štáte stále viac rozhodoval nie cisár, ale jeho rozliční zástupcovia (regentské obdobie - *sekkán-džidai*).

Zmeny vo vládnom systéme však prebiehali pomaly, postupne sa objavovali nové úrady, ktorých vznik predznamenával neskoršie podstatné zmeny v celom systéme moci. Krátko po nástupe cisára m. Saga (810-823) bol založený **cisársky archív**, ktorého poslaním bolo usporadúvať a archivovať cisárovi listiny a ostatné písomnosti. Ustálil sa počet provincií na 71:

66 provincií (dosl. „krajín (zemi)“) - *kuni*

5 centrálnych jamatoských „krajov“ - *agata* = oblasť „Kinai“.

Provincie *kuni* boli zoskupené do 7 „ciest“ – *dó* (oblastí)

Širšie zoskupenie provincií

- San-indó (S časť západného Honšú),
- Sanjódó (J časť západného Honšú – pobrežie Vnútorného mora Seto),
- Saikaidó (Kjúšú, Iki, Cušima),
- Nankaidó (Kii, Awadži, o. Šikoku),
- Tókaidó (od Iga po Hitači),
- Tósandó (stredný pruh Honšú od Oomi na východ, a potom k obom pobrežiam: Mucu – východ, Dewa - západ)
- Hokurikudó (stredná časť severozápadného pobrežia Honšú vrátane o. Sado).

Spolu so vzostupom moci rodu Fudžiwarovcov rástla aj dôležitosť ich rodovej kancelárie, tzv. mandokoro. Postupne sa im podarilo presadiť, že listiny, ktoré táto ich kancelária vydávala, mali napokon vo vrcholnom regentskom období rovnakú platnosť ako cisárske výnosy a listiny štátnej rady dadžókan.

8. Fudžiwarovci 藤原 versus ostatní

Aby sme zhrnuli informácie z predchádzajúcich prednášok, cesta Fudžiwarovcov k moci sa začala r. 645, keď Nakatomi-no Kamatarí pomáhal princovi Naka-no Óe v povstaní proti zvlí rodu Soga. Rod Nakatomi mal tradične na starosti štátny cisársky kult veľkej očisty (ooharae). Povstanie Naka-no Óeho viedlo k reformám Taika, princ Naka-no Óe sa napokon stal cisárom Tendži a svojmu druhovi Nakatomi-no Kamatarimu z vd'ачnosti udelil nové

priezvisko Fudžiwara. Kamatariho syn Fubito bol poverený stavbou mesta Nara, pri ktorej sa postaral o to, aby sa v novom cisárskom meste nachádzali aj náboženské rodové inštitúcie jeho rodu – šintóická svätyňa Kasuga a buddhistický Kófukudži. Od štyroch Fubitových synov v období Nara sa odvodzovali štyri vetvy rodu Fudžiwara.

Aj po presťahovaní do Heianu Fudžiwarovci naďalej starostlivo udržiavali svoje narské rituálne bašty - svätyňu Kasuga a kláštor Kófukudži, venujúc ich rituálom veľkú pozornosť. Obrady boli v japonskom staroveku rovnako dôležité ako politika. Ako sme už spomínali, už samotné starojaponské slovo „macurigoto“ – pojem pre „vládu“ či „politiku“ – je vlastne odvodené od pojmu „macuru“, čiže uctievať, vzývať, čo ukazuje, že rituál a politika boli v starovekom Japonsku úzko prepojené a Fudžiwarovci sa postarali o to, aby obrady v ich narských rituálnych ustanovizniach Kasuge a Kófukudži neoslabili v dôležitosti; vďaka tomu bol prepracovaný celoročný systém, spájajúci obrady, tance aj predstavenia, ktorý viedol napokon k sformovaniu japonského divadla v 14. storočí.

Na úrovni politiky Fudžiwarovci v Heiane nepoľavovali v boji o najprestížnejšie postavenie čo najbližšie k samotnému cisárovi; usilovali sa presadiť na trón vždy takého princa, ktorého priazňou a povolenosťou si mohli byť istí.

9. Štruktúra v cisárskom rode

cisár *tennó* 天皇

– jeho oficiálna manželka (cisárovná – *kisaki*, sj. *kógó*)

– systém konkubín - stále sa rozhojňujúci

ňjógó („vyčlenená dáma“), nižšie *kói* („vymieňačka rúch“)

miko (sj. *šinnó/naišinnó*) princovia a princezné (keď sa povie princ, princezná = dieťa cisára, člen cisárskeho rodu. V angličtine „prince“ znamená aj knieža, čo však už neznamená automaticky člena panovníckeho rodu, ide o vysoký šľachtický titul).

Keďže každý cisár mal žien, koľko sa mu zažiadalo, mal aj veľa potomkov. Nadbytok princov sa pragmaticky riešil **ponížením na poddaného**. Takíto muži strácali titul „princ“, dostávali **priezvisko** (č. příjmení) – obyčajne s významom zeme - lokality či terénu ako: Taira („rovina“), Ariwara („vlastnená rovina“), Minamoto („prameň“). Dostávali **kabane** (šľachtický titul), vysokú **hodnosť** (číselnú) a jej zodpovedajúcu **funkciu** v štátnom aparáte, ku ktorej prináležal patričný **príjem**.

Takže výber následníka spomedzi princov bol záležitosťou moci, obľúbenosti, vplyvu konkrétnych kandidátov a ich straníkov.

10. Dvorská šlechta kuge

V západnej japonológii sa často zahmlieva rozdiel medzi pojmami *kuge* a *kugjó*, pričom obidve sa pokrývajú termínom *kuge* ako „dvorská šľachta“.

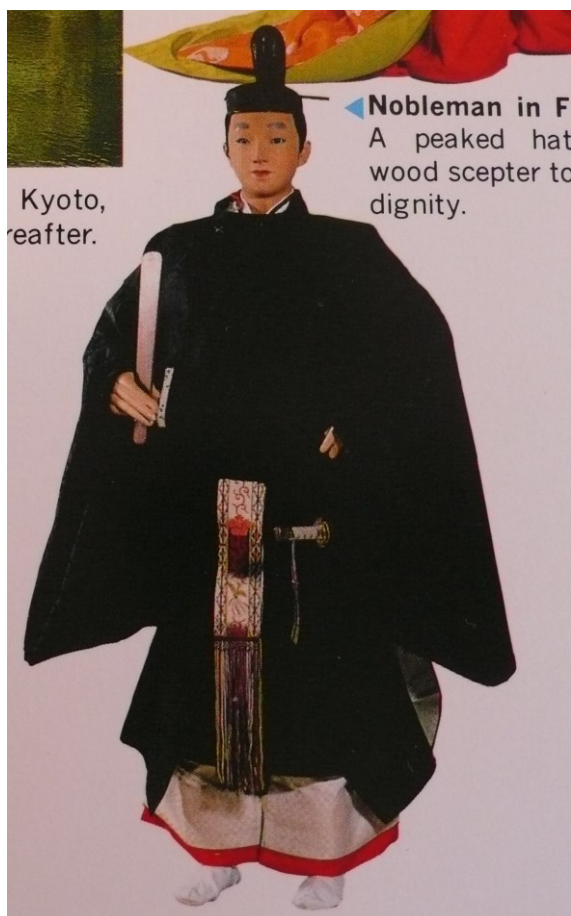
V pôvodnom japonskom ponímaní je však *kuge* širší pojem „Dvor“, často zahŕňa (alebo priamo označuje) aj Cisára.

Na rozdiel od toho pojem *kugjó* (dosl. „kniežatá a markízi“) znamená najvyššiu vrstvu dvorských šľachticov s hodnosťou 3.-1. K dvorským šľachticom okrem *kugjó* patrila aj stredná šľachta *tenđóbito* (zhruba 6.-4. hodnosť) a nižšia šľachta *čigebito* (zhruba 8.-6. hodnosť).

Do nižšej šľachty *čigebito* sa zaraďuje aj vidiecka (venkovská) šľachta, ktorá mohla väčšinou dosiahnuť len po tzv. „vonkajšie (venkovní)“ hodnosti s číslom 8.-5.

Tento systém dvorskej šľachty sa definitívne ustálil začiatkom heianu a platil až do začiatku éry Meidži v 19. storočí.

Odev heianského dvorana

Odev heianskej dvornej dámy

Ministrom sa mohol stať len knieža patriaci do *kugjó*. Bol systém štyroch ministrov:

dadžó-daidžin (太政大臣 NB nepravideľné *da-* namiesto *dai*!)

sadaidžin

udaidžin

naidaidžin

Spočiatku funkcia najvyššieho ministra **dadžó-daidžin bola čestná a pôvodne vyhradená len princovi**, tj. členom panovníckeho rodu. **Fudžiwarovcom** sa podarilo zabezpečiť si ministra **zľava alebo sprava (sadaidžin, udaidžin)**.

Fudžiwarovci však neboli na dvore jediní, a jednoducho museli čeliť ďalším vysokým rodom *kuge*, ako Ótomo, Tačibana, Ki.

Politické zápasy sa odbojovali v úzkom a uzavretom prostredí cisárskeho dvora, kde kvitli zákulisné intrigy, sokovia sa navzájom očierňovali falošnými klebetami a často boli dohnaní až k samovražde. Fudžiwarovci, s politickou rozvahou sa vyhýbajúci otvoreným ozbrojeným zrážkam, boli majstri práve v týchto macchiavelistických intrigách. Neváhali obratne provokovať svojich súperov k neúspešným akciám, ktorých likvidácia im poskytovala zámienku zbaviť sa nepohodlných osôb.

Ale ani sami Fudžiwarovci neboli jednolitou skupinou, a tak sa ich zápas komplikoval vo vlastných radoch, medzi jednotlivými rodovými vetvami. V polovici 9. storočia sa posilnili pozície severnej vetvy, v ktorej čele stál Fudžiwara-no Fudžucugu. Prudký

vzostup jeho vetvy viedol až k politickej premene heianského štátu, z už spomínaného štátu vládnych výnosov (*ricurjó-kokka*) – kde (aspoň teoretickú) moc má Cisár - k obdobiu regentskému (*sek-kan džidai*), kde sa Fudžiwarovci presadzovali do rozličných regentských funkcií a fakticky obmedzovali moc cisárskeho rodu.

Rekonštrukcia šľachtického sídla v Heiane

11. Sek-kan džidai – obdobie fudžiwarovských regentov -výrazné presuny v rámci dvorských titulov-

Fujucuguovi sa podarilo vydať svoju dcéru Nobuko za princa (ktorý sa neskôr stal cisárom m. Nimmjó). (Tu si, prosím, kreslete graf, abyste lépe viděli souvislosti daných osob). Nobukin brat Jošifusa presadil, aby sa na trón dostal práve jeho synovec – Nobukin syn. Stal sa cisárom Montoku (850-858).

Jošifusa sa tak stal cisárovým ujom (v češtine „strýcem“, v slovenčine sú tradične dva výrazy: *ujo* (po matke) a *strýko* (po otcovi)). Stal sa však aj cisárovým svokrom (tchánem), pretože za Montokua vydal svoju dcéru Akirakeiko. ((GRAF). Jej syna presadil za korunného princa, čím odstavil Montokuovho najstaršieho syna, princa m. Koretaka a jeho bratov.

Z tejto pozície cisárovho uja aj svokra (strýce i tchána) Jošifusa potom dosiahol, aby bol r. 857 menovaný za **veľkého ministra dadžó-daidžin** 太政大臣 (dovtedy ním mohol byť len princ).

Fudžiwarovci sa tak posunuli zo svojej pozície v porovnaní s ostatnými rodmi na stupeň blížiaci sa cisárskemu rodu.

Keď 858 Montoku zomrel, Jošifusa presadil za cisára svojho 9-ročného vnuka (cisár Seiwa. ((GRAF). Princovi Koretakovi, po matke Ki-ovcovi, tak definitívne padli nádeje na nástupníctvo, čím sa Fudžiwarovcom definitívne podarilo presadiť rodové záujmy na úkor Kiovcov a Ariwarovcov (ktorí boli švagrovci Koretakej matky), ktorých z nástupníctva odstavili. Ako cisárov dedo bol Jošifusa menovaný za **regenta seššó**. Bol to začiatok praxe, ktorá potom bežne fungovala – že za cisára bol menovaný príliš detský princ, čo umožňovalo Fudžiwarovcom regentsvo. Už v 18. roku svojej vlády Seiwa odstúpil, aby dal za cisára menovať svojho syna (ktorého mu porodila Takaiko, matkina sesternica a Jošifusova neter) – cisár Józei. Seiwa zomrel v 31. roku života ako buddhistický mních.

Toľkoto teda zásluhy Jošifusu pre vzostup Fudžiwarovcov. Jeho synovec a adoptívny syn Motocune (Takaikin brat) pokračoval v týchto ambíciách, keď r. 884 nastúpil na trón jeho priateľ princ ako cisár Kókó a vzhľadom na ich priateľstvo dosiahol zriadenie celkom novej funkcie kampaku, čo je vlastne „cisársky hovorca (*mluvčí*)“ a de facto išlo o „regenta dospelého cisára“ (ako sa tento titul obvykle u nás prekladá).

Dovtedy bolo regentstvo len náhradným riešením pri nepľoetom či chorom cisárovi alebo v prípade, že nebeským panovníkom „tenno“ bola žena; ale odteraz si Fudžiwarovci svoje funkcie podržali **nastálo**: tieto funkcie odteraz považovali za dedičné v svojom rode a plne ich uplatňovali aj v ďalších generáciách, čo prakticky znamenalo trvalé prenesenie právomocí panovníka na inú osobu. **Cisárovi boli ponechané len čisto formálne funkcie ceremoniálneho rázu** (zložité palácové obrady presne rozplánované na celý ročný kalendár).

Cisár Kókó však vládol len 4 roky a jeho nástupca, cisár Uda (887-897) bol prvý, kto sa pokúsil obmedziť rast fudžiwarovskej moci. V tejto tendencii pokračoval aj jeho nástupca Daigo (897-930), a v polovici 10. storočia aj cisár Murakami (946-967). Títo traja cisári – Uda, Daigo a Murakami – boli stelesnením **reakcie cisárskeho rodu na fudžiwarovský vplyv** a pokúšali sa vytvoriť mu protiváhu.

Prvý z tejto trojice, Uda, väčšinu svojho 10ročného panovania **vládol bez regenta**. Za hlavného cisárskeho archivára (č. tiež prekladané ako „hlavní komoří“) (*kuródo-no tó*) menoval muža menom Sugawara-no Mičizane zo slávneho rodu vzdelancov a učencov. Mičizane bol uznávaný ako básnik nie len japonskej, ale aj čínskej poézie. Bol prvým, kto v japonskej poézii uviedol motív krásne voňajúcich kvetov marhule (meruňky) ume, ktorá sa vtedy vnímala skôr ako drevina ospievaná v poézii čínskej, kým japonská poézia dovtedy slávila prevažne sakury. Sugawara-no Mičizane teda všeobecne platil za znalca Číny a bol navrhnutý na čelo pripravovaného vyslanectva do Číny. Táto inak vysoká a čestná funkcia však mala politické pozadie – toto menovanie totiž navrhli Fudžiwarovci, ktorí chceli Mičizaneho elegantne poslať preč z domácej scény. Mičizane však vedel o momentálnom dianí v Číne. Tam totiž došlo k širokoplošnému roľníckemu povstaniu, r. 881 roľnícke oddiely vtiahli víťazne do Čchang-anu a vyvrátili dynastiu. Obdobie Tchang sa tak neodvratne chýlilo k záveru a v Číne bol chaos, a tak Mičizane presvedčil cisára, že udržiavať ďalšie oficiálne styky s Čínou je momentálne zbytočné. Bolo to r. 894, a takto sa od tohto momentu prerušilo vysielanie posolstiev do Číny na **vyše 5 storočí**.

Udov následník Daigo menoval takticky za ministra zľava Sugawara-no Mičizaneho a za ministra sprava Fudžiwara-no Tokihiru. Roku 900 sa však Fudžiwarovcom podarilo obviniť **Mičizaneho z prípravy sprisahania** (*spiknutí*), bol zbavený úradu a poslaný do vyhnanstva v Dazaifu.

Dazaifu bolo administratívne stredisko na SZ Kjúšú, v oblasti dnešnej Fukuoky ((MAPA), a malo za úlohu chrániť japonské pobrežie od Kontinentu a tiež zabezpečovať zámorský obchod a plavbu. Mičizane v tomto vyhnanstve o tri roky zomrel: nespravodlivé obvinenie urýchlilo jeho smrť a povesti o jeho genialite tým viac prerástli do zbožnej úcty. Stal sa bohom básnikov a figuruje pod božským menom **Tendžin**. Je jedným z niekoľkých príkladov **zbožštenia človeka**.

O dvorských intrigách vypovedá aj nejasná zmienka o osude dvorana menom Ariwara-no Jukihira (818-893), staršieho brata slávneho básnika m. Ariwara-no Narihira. V heianských prameňoch sa spomína, že Jukihira bol na sklonku života, to znamená koncom 9. storočia, „v súvislosti s istou vecou poslaný z Cisárskeho mesta na pobrežie Suma“. ((MAPA) Jukihirov pobyt na Sume (pobreží západne od dn.Kóbe), s ktorým sa viaže niekoľko jeho dochovaných básní, sa stal obľúbeným motívom v neskoršej literárnej tradícii a všeobecne sa považuje za dočasné politické vyhnanstvo, aj keď nijaké konkrétne údaje sa nezachovali. Najslávnejším literárnym spracovaním tejto povesti je neskoršia dráma nó *Macukaze* (č. „Vitr v piniích“, slov. „V a n i e s o s n a m i“). Bratia Ariwara-no Jukihira a Ariwara-no Narihira boli cisárski vnukovia, čiže „praprincovia“, ktorí boli ešte v detstve ponížení na poddaných a stali sa šľachtickým rodom

s priezviskom Ariwara. Aj ich životy boli zapletené do siete dvorských vzťahov a hlavne politických intríg.

Moc Fudžiwarovcov na dvore teda bola schopná takýmto spôsobom zasahovať do osudov významných dvoranov. Posledným z cisárov, ktorí sa pokúsili vládnuť bez fudžiwarovského regenta, bol Murakami. Po jeho vláde však moc Fudžiwarovcov už nehatene rástla, až celé obdobie 884-1068 sa nazýva „Fudžiwara-džidai“, kedy ich prepojenie s cisárskou mocou sa prekryvalo s kultúrnym vrcholom heianskej doby.

12. Heianská kultúra

Vďaka **Sugawara-no Mičizanemu** sa teda **prestali posielat' posolstvá do Číny**. Tchangská ríša sa rozpadla na **5 dynastií**, kým sa po pol storočí zasa pozviechala do veľkej ríše **Sung**. Japonci však už so Sungom diplomatické styky nenadviazali. Japonsko-čínske kontakty sa so zánikom Tchangskej ríše uzatvorili na 500 rokov a japonská kultúra sa začala obracať dovnútra, na svoje domáce zdroje. Tento zlom nastal po tom, čo počas celého jedného storočia (9. stor.) bolo Japonsko doslova v **ohúrení tchangskou kultúrou**, ktorá dosiahla svoj sotva kedy prekonaný vrchol. Táto doba ohúrenia sa kryje s 9. storočím, počiatočným storočím obdobia heian.

Písomnosť

Od doby jamato sa začína vplyv kontinentálnych jazykov na japončinu – spočiatku kórejských dialektov, neskôr (*pozdeji*) hlavne čínštiny. Z tohto obdobia japončina zdieľa so starou kórejštinou niektoré slová, ktoré do Japonska priniesli práve vzdelaní presídlenci – „*toraidžin*“ z Kórejského polostrova a do japončiny sa dostali v procese preberania kultúrnych, technických a administratívnych vymožeností. Typickými príkladmi sú slová kórejského pôvodu ako:

kóri = okres, starojaponsky *köpōri*,

hata = tkáčsky (tkalcovský) stav, krosná – starojaponsky *pata*.

Popri tom však v japončine postupne pribúda množstvo **čínskych** slov; Japonci tieto slová preberajú v často skomolenej, zjednodušenej výslovnosti – najprv cez výslovnosť, akú mali Kórejčania, postupne aj priamo od Číňanov. Tieto slová vytvárajú celú súvislú vrstvu slovnej zásoby, ktorá sa nazýva „sinojaponská“. Ide o pôvodne čínske slová pozmenené japonskou výslovnosťou. Japonci sa ich učia spolu s čínskymi znakmi, ktoré sa k čínskym slovám viažu, a takto preniká do japonského kultúrneho prostredia hlavný kultúrny jazyk východoázijskej civilizácie – čínština.

((Čínske slová, v rozličných nárečových či dobových verziách, si spolu so znakmi, ktoré sa k nim viažu, nachádzajú do japončiny cestu počas celých nasledujúcich storočí; tieto slová tvoria tzv. sinojaponské čítania jednotlivých čínskych znakov, ku ktorým následne Japonci priradili aj svoje domáce slová, tzv. japonské čítania. Preto majú čínske znaky v japončine niekoľko čítaní, sinojaponské aj japonské. (Dá sa povedať, že proces preberania čínskych slov sa nezastavil dodnes - napr. moderné čínske znenia ako Pekin, Šanghai.))

Napr. čínske slovo SIAO = malý: píše sa znakom 小. Sinojaponské čítanie, ktoré sa v japončine vyvinulo z čínskeho slova SIAO, bolo starojaponsky ešte zrejme [šjau], v modernej japončine už ŠÓ. Okrem neho Japonci priradili k tomuto znaku aj svoje domáce slová s významom „malý“ – *čiisai*, a predpony *ko-* a *o-*. A tak má tento znak v japončine viacero čítaní: sinojaponské ŠÓ a japonské čítania *čiisai*, *ko-*, *o-*.

Ako vieme, v období Nara došlo k prvým pokusom o zápis domáceho jazyka prostredníctvom písma z kontinentu. Bolo to v 8. storočí. A po roku 900 už pozorujeme

rozmach japonskej literatúry, písanej prevažne v hiragane. Čo zapríčinilo tento vývoj, a čo sa v japonskej kultúre dialo medzitým?

Bol tu veľký vplyv tchangskej poézie a hudby. Ďalej je zrejme veľa pravdy na legendách okolo už spomínanej osobnosti mnícha Kúkaia: v „Tchangu“ (tj. tchangskej Číne) sa naučil kaligrafiu, čínštinu, sanskrt, doma zaviedol používanie trávového štýlu znakov - *sōshō* a z toho sa vyvinul zápis japončiny prostredníctvom čínskych znakov. (Možno dokonca zostavil aj slávnú abecednú báseň *Iroha-uta*). Tieto legendy možno nie sú všetky zaručene historicky pravdivé, ale môžu stelesňovať v postave Kúkaia a v jeho zásluhách celkový proces kultúrneho a jazykového uvedomenia Japoncov práve zoči-voči čínskej spisbe, ktorá sa v prvom storočí (po r. 800) heianského obdobia v Japonsku rozmohla. **Cisárske učilište Daigakurjó** vzdelávalo mladých princov a šľachticov v čínskej literatúre, ktorá predstavovala celú učenosť – toto spojenie literatúry a učenosti stelesňuje čínske slovo WEN (sinojaponsky BUN) písané znakom 文. O dianí v 9. storočí veľa nevieme. To, čo vieme, je len vďaka neskorším literárnym dielam, ktoré sa obracajú do minulosti, ako historické rozprávania a tiež zbierky poézie, ktoré v prozaických úvodoch k básňam prinášajú nejednu cennú informáciu zo života autorov – dvoranov 9. storočia. O 9. storočí sa tradične hovorí, že **je obdobím „tmy domácej kultúry“**, toto označenie však platí len **na kontrast v porovnaní s tým**, ako prudko sa „rozžiarila“ japonská literatúra v storočí nasledujúcom. V dobe „tmy“ 9. storočia sa pripravovala živná pôda na etnicko-literárnu emancipáciu japonského národa, išlo o semienka, ktoré klíčili v prítmí pôdy, aby po roku 900 vypučali na svetlo sveta v plnej sile a kráse. Či už to bol Kúkai alebo iní – a viacerí – učenci žijúci v prvom heianskom storočí, zavedením trávového štýlu čínskych znakov uviedli v Japonsku grafickú obmenu znakov, ktorá sa začala využívať na fonetický zápis slabík jazyka domáceho obyvateľstva. Učení ľudia sa usilovali učiť sa po čínsky, ale len málo z nich sa naučilo po čínsky aj hovoriť. Nepochybne, tí, ktorí sa tak ako Kúkai a Saijó dostali do Číny, po čínsky aj hovorili, ale väčšina ľudí dostávala čínštinu len v podobe písaného jazyka – znakov, ktoré sa museli učiť, a cudzích slov so zložitou výslovnosťou, ktoré si k znakom museli zapamätať.

V spôsobe, ako sa čínske slová v ústach Japoncov ujímali, pozorujeme tie isté tendencie, aké vidno aj dnes, keď Japonci vyslovujú slová v cudzích jazykoch. Ide napríklad o problém zatvorených slabík a prispôsobovania cudzích hlások blízkym domácim hláskam. Anglické BED si Japonci prispôbili ako BEDDO, a anglické BATH a BUS Japonci vyslovujú rovnako – BASU. Nerozlišujú R a L – obe vyslovujú R, a cudzie hlásky Ž, DŽ a Ď nahrádzajú svojou hláskou DŽ. Toto isté sa dialo aj v 9. storočí. Čínske zadopodnebné -NG nahrádzali Japonci dvojhláskou končiacou sa na -I alebo -U, napr. názov vtedajšej Číny – TCHANG – vyslovovali TAU (z čoho je dnešné TÓ), PCHING vyslovovali PEI alebo PIAU (dnešné HEI alebo HJÓ). Vo vtedajšej čínštine sa Buddha vyslovoval približne „Phuet“ (čo vzniklo skrátením pôvodného indického tvaru Buddhó). Tieto stredočínske záverové spoluhlásky na konci slova, takzvané „implozívny“, robili Japoncom vo výslovnosti problém. Niektorí sa snažili ich dôsledne dodržiavať – z tejto tradície sa dodnes zachovala napríklad v javiskovej dikcii drámy nó výslovnosť „butn“ alebo „butm“. U väčšiny Japoncov však napokon prevážila prispôbená výslovnosť, keď za takúto spoluhlásku vkladali pomocnú samohlásku, obyčajne U alebo I, a tak čínske PHUET vyslovovali ako BUTU, z čoho je dnešné BUCU. Stredočínsky výraz pre „slnko“ znel približne ŇŽIT a toto slovo si Japonci prispôbili tak, že vznikli vlastne dve verzie toho istého čínskeho slova: DŽITU a ŇITI, z čoho máme dnes dve verzie sinojaponského čítania tohto znaku – DŽICU, ŇICI.

V zložení zasa čínske implozívny nahradili foneticky blízkym zdvojením nasledujúcej spoluhlásky. Napríklad – čínsku výslovnosť ŇŽIT-PəN 日本 si prispôbili tak, že túto zloženinu vyslovovali buď NIPPON alebo len s jednoduchou hláskou - ŇIPON. Z týchto dvoch verzií takto máme v modernej japončine dve podoby – NIPPON a NIHON.

Takto sa postupne čínske slová stávali súčasťou japonskej slovnej zásoby v ich pozmenenej, japonizovanej výslovnosti, ktorú nazývame „sinojaponské čítanie“ (čiže *on(-jomi)*). O tom, že tieto sinojaponské slová však boli v prvej polovici heianu ešte len neobvyklými neologizmami, novotvarmi, svedčí fakt, že **literatúra po roku 900 sa im vyhýba** a v textoch sa vyskytujú len výnimočne – považovali sa teda ešte len za nové slová, neologizmy, termíny úzko súvisiace so štátnou administratívou či buddhizmom, ale ešte nie udomácnené, zažité v každodennej japončine.

Keďže **písanie textov v čínštine bolo záležitosťou mužov**, ktorí študovali na Cisárskom učilišti, **písanie v japončine bolo prirodzenou doménou žien**, ktoré systematické vzdelávanie dostávali menej často. S rozvojom dvorského životného štýlu a zabezpečením životného štandardu sa čoraz viac žien začína venovať písaniu, a tak po roku 1000 sa spisba v japončine stáva takmer **výlučnou doménou kultivovaných dám na heianskom cisárskom dvore** – hovoríme o „**džorjú-bungaku**“, ženskej literatúre, úkaze, ktorý v svetovej literatúre tých čias nemá obdoby. Rozvoj ženskej literatúry v 11. storočí poukazuje na značnú svojbytnosť, samostatnosť a autonómnosť vtedajších žien na dvore.

Deviate storočie (800+)

Prichádza čínska hudba z vlády cisára Süancung, čínska poézia z obdobia 6 dynastií, ktorá veľmi ovplyvnila nie len tvorbu čínskych básní od japonských autorov, ale aj japonskú poéziu. 9. storočie čínskej spisby monumentálne uzavrel rok **901, keď bola dokončená posledná z veľkých štátnych kroník**. Tieto sa rátajú od *Nihon-šoki* z roku 720, druhou bola *Šoku-Nihongi*, po ktorej nasledovali ďalšie štyri. Takto vznikol súbor 6 kroník, postupne mapujúcich dejiny japonského štátu. Nazývajú sa *Rikkokuši* („Šestica štátnych histórií“).

Tradícia cisárskej historiografie, považovanej v čínskom poňatí za nevyhnutný atribút centralizovaného štátu a výraz jeho continuity, bola v Japonsku potom na veľa storočí prerušená. Zánik štátneho dejepisectva bol neskôr vždy hodnotený ako známka poklesu cisárskej autority, prejavuje sa v ňom však aj útlm čínskeho vplyvu. Po r. 900 sa totiž už pripravuje aj kompilácia novej zbierky japonskej poézie. Od *Man'jósú* ubehlo takmer 150 rokov a japonskú poéziu nikto nezberal, kompilovali sa zbierky čínsky písanej poézie – ši. Na príkaz cisára Daiga však **nový hlavný správca cisárskeho archívu po Sugawara-no Mičizanem, Ki-no Curajuki**, šľachtic a básnik, viedol kolektív, ktorý r. 905 predložil prvú verziu novej zbierky japonskej poézie. Nazvali ju Ko-kin waka šú, čiže Zbierka japonských piesní starších aj novších. Slovo „ko-kin“ bol obľúbený zvrät, ktorý sa používal aj v Číne pri názvoch zbierok a Japonci ho z čínskej literatúry prebrali. Táto zbierka, skrátene nazývaná Kokinšú, sa stala prvou zbierkou poézie skompilovanou na oficiálny cisársky rozkaz. Mala úvod, písaný v čínštine, ktorý Ki-no Curajuki potom voľne previedol do japončiny, a tak sa **Japonský úvod ku Kokinšú** stal prvým textom učenej prózy v japonskom jazyku.

idealizované zobrazenie heianského básnika a heianská kaligrafia (ilustrovaný zvitok z kamakurskej doby)

Ki-no Curajuki za odmenu za svoje dielo dostal post **guvernéra provincie Tosa** na ostrove **Šikoku**. Keď sa po niekoľkých rokoch pôsobenia vracal z Tosa do Cisárskeho mesta, písal si denník, ktorý sa stal prvým významným literárnym denníkom japonskej literatúry – pod názvom *Tosa-nikki*. Literárna štylizácia, že denník je písaný ženskou rukou, nadrážala na fakt, že denníky si písavali muži, a to po čínsky, a tak – ak citujeme z úvodu denníka, „*denník, čo je vec, akú robia muži, sa tu podujala písať si žena*“. Takto stál **Ki-no Curajuki** pri počiatku troch podstatných žánrov, písaných odteraz aj po japonsky: učená próza, denník a cisárska antológia poézie.

Po roku 1000 máme už bohatú škálu japonskej literatúry. Patria sem denníky dvorných dám a predovšetkým prvý psychologický román na svete – *Gendži monogatari* od dvornej dámy **Murasaki-šikibu**. Popri tejto **džorjú-bungaku**, literatúry písanej ženami, sa objavuje aj **historická próza**: táto **na rozdiel od šestice kroník Rikkokuši predstavuje nový žáner, je písaná po japonsky** a má oveľa silnejší **literárny charakter než kroniky**. Do žánru tejto historickej prózy patria diela ako *Eiga monogatari* o skvelej dobe fudžiwarovských regentov; tiež sem patrí séria tzv. *kagami* (zrkadiel): tieto historické diela sú nám hlavným zdrojom informácií o dianí heianských dôb a ženská literatúra nám podáva obraz o konkrétnom každodennom prežívaní heianskeho dvorana v dobe fudžiwarovskej - *Fudžiwara-džidai*.

Pripomeňme si ešte raz, že predok Fudžiwarovcov, Nakatomi-no Kamatari, pomáhal po roku 645 cisárovi zakladať reformy Taika. Keď však ekonomické dopady reforiem Taika napokon začali ohrozovať rodové záujmy Fudžiwarovcov, jeho potomkovia sa napokon ocitli **v pozícii podkopávačov cisárskej autority a celého systému, ku ktorému reformy Taika viedli**. Štát v období Nara, **ricurjó-kokka**, bol budovaný podľa čínskeho vzoru, podľa ktorého zvrchovaný cisár je vlastníkom celej krajiny vrátane štátnej pôdy. Čínsky vplyv tu však, ako v mnohých iných prípadoch, ostal len na úrovni formálnej (inštitúcie mali čínske – sinojaponské – názvy, ale ich obsah **ostával na polceste medzi čínskym a japonským**

„spôsobom“. Konkrétnym príkladom bola Nara, ktorá sa oficiálne zapisovala čínskymi znakmi 平城京 – „Hei-džó-kjó“, ale pravdepodobne sa naďalej v reálnej hovorenej reči nazývala „*Nara-no mijako*“ = Cisárske mesto Nara). Čínske modely štátnej organizácie ostávali stále formálnejšie a nezadržateľne sa stále viac prejavovali domáce, japonské tendencie, chod štátu získaval japonské črty: od 9. storočia hovoríme o období regentov seššo a kanpaku – sek-kan džidai. Tieto zmeny, ako sme videli, súviseli priamo s rozpínavosťou Fudžiwarovcov. Tí si napokon presadili prax, že listiny, ktoré boli vydané ich rodovou kanceláriou nazývanou mandokoro, mali rovnakú platnosť ako edikty - cisárske a vládne výnosy.

Vrcholný heian

Fudžiwarovci dosiahli aj zásadnú zmenu vo fungovaní života samotného cisára, a to v oblasti sobášnej politiky, v ktorej boli už tradične najšikovnejšími majstrami. Cisár mal pôvodne iba jednu hlavnú (oficiálnu) manželku – cisárovnú (*kógó*), samozrejme popri ľubovoľnom počte konkubín. Po roku 1000 bola hlavnou ženou cisára Ičidžóa cisárovná (*kógó*) Sadako; bola z rodu Fudžiwara a jej strýko bol Fudžiwara-no Mičinaga (966-1027), najmocnejší Fudžiwarovec všetkých čias. Mičinaga si presadil, aby jeho dcéra Akiko (sinojaponsky Šóši) sa stala cisárovnou zároveň s cisárovou prvou manželkou Sadako; Sadako a Akiko boli sesternice – *kógó* Sadako bola dcérou Mičinagovho brata menom Mičitaka. **Pre túto novú manželku Akiko vtedy zaviedli nový titul *čúgú*, a odvtedy sa traduje prax, že cisár mával dve cisárovné čiže oficiálne manželky, jedna s titulom *kógó* a druhá *čúgú*.** Fudžiwara-no Mičinaga bol vzdelaný muž, zachoval sa jeho vlastnou rukou písaný denník a bol to práve on, kto medzi dvorné dámy svojej dcéry, *čúgú* Akiko, priviedol aj talentovanú vzdelanú literátku prezývanú „Fialový ceremoniár“ – Murasaki-šikibu. Táto na cisárskom dvore potom napísala svoje veľdielo – *Gendži monogatari* (Rozprávanie o **Gendžim**).

Výslnie Fudžiwarovských regentov pokračovalo ešte za Mičinagovho syna m. Fudžiwara-no Jorimiči (992-1074). Tento sa preslávil vybudovaním vidieckeho sídla, akéhosi „letohrádku“, v Udži južne od Kjóta. Udži stojí na mieste, kde cesta z provincie Jamato do prov. Jamaširo pretína rieku Jodo, a tak „Udžiský most“ bol vždy dôležitým komunikačným pojmom. Jorimičiho letohrádok neďaleko tohto mosta bol nazvaný *Bjódóin*, „Kláštor Rovnosti“. (In = oddiel v rámci kláštora (*dži*)). Pojem „*bjódó*“ – rovnosť - vyjadruje rovnosť bytostí voči Buddhovi Amidovi, ale stelesňuje aj Jorimičiho výsostné postavenie v štáte, kedy sa cítil rovný cisárovi. Ústredný pavilón, ((FOTO odrážajúci sa v jazierku, má vzletnú podobu fénixa, *hóó*, mýtického čínskeho vtáka, ktorý bol odznakom právoplatného panovníka. Preto sa táto stavba nazýva „*Hóó-dó*“, Fénixia sieň. Jorimičiho udžiské sídlo stojí dodnes a je vlastne **jedinou stavbou z vrcholného obdobia heian, ktorá sa zachovala dodnes**. Všetky ostatné heianské budovy, vrátane cisárskeho paláca, padli v priebehu stáročí za obeť vojnám, požiarom a zemetraseniam.

Hóó-dó (Fénixia sieň) v Udži

(V samotnom Kjóte sa zachovala, aj to až z konca heianského obdobia, mohutná drevená brána kláštora Kórijúdzi (o ktorom sme hovorili v súvislosti s Hata-no Kawakacuom a princom Sótokuom po roku 600). Zastanete si pri tejto bráne a pocítite všetky tie stáročia, čo okolo nej prešli. Vnútri Cisárskeho mesta je jediným svedkom, ktorý prežil cez celé veky a obišli ho všetky okolité pohromy, ktoré Kjóto niekoľkokrát zredukovali na popol. Ale kúsok na juh za Kjótom, v Udži, sa nám zachoval Bjódóin, symbol slávy rodu Fudžiwara ako aj celého heianského obdobia.)

Jorimiči koncipoval svoj udžiský letohrádok ako kombináciu svetského sídla a buddhistického kláštora, a Fénixia sieň je vlastne chrámom buddhu Amidu (*Amida-dó*): jeho imponantná socha je obklopená stropnými zobrazeniami nebeských bytostí *karjóbinka*, ktoré, ako sa verilo, po smrti vítajú v Amidovom Západnom raji „Čistá krajina“ veriaceho, ktorý sa za života utiekal k tomuto západnému vesmírnemu Buddhovi.

Viera v spásonosnú moc Amitábha-buddhu sa v 11. storočí šírila tým viac, že sa očakávalo, že rok 1052 bude koncom sveta. Ľudia všeobecne predpokladali, že žijú v „*Mappó*“, konečnej fáze pôsobenia Buddhovho dharma.

Čo spôsobovalo u heianských ľudí tento pocit? Ved' malo ísť o „zlatý vek“.

Po prvé, japonskej mentalite je vlastný zmysel pre nostalgiu a clivotu (*tklivost*). Tento bol ešte umocnený tradíciou v čínskej poézii 6 dynastií: išlo o obdobie čínskej rozdrobenosti medzi obdobiami Chan a Tchang, zhruba 3.-6. stor.; napriek politickej rozdrobenosti vtedy čínska kultúra prekvitala a „poézia šiestich dynastií“ patrí medzi vrcholy čínskej poézie. Heianskí básnici obdivovali túto poéziu a poetika *Kokinšú* je pod jej silným vplyvom. V čínskej poézii šiestich dynastií bolo ako pôsobivý básnický postoj používané povzdychnutie si za starými časmi, čiže **nostalgia, presvedčenie, že to dobré je už dávno za nami**. Takže **japonské založenie**, spolu s touto **čínskou tradíciou**, sa **spojili s očakávaním buddhistického záveru vekov**, aby vytvorili túto atmosféru všadeprítomného ľahkého smútku, ktorým je pretkané aj *Gendži monogatari*. Táto nostalgia je efektívny literárny postoj, navyše exkluzívny, pretože si ho mohol dovoliť len dvoran či dvorná dáma, ktorej každodenné prežitie bolo zabezpečené chodom cisárskeho paláca. Človek mimo vysokú šľachtu, bojujúci denno-denne o prežitie, by si takýto životný postoj dovoliť nemohol. Kým aristokracia Cisárskeho mesta sa oddávala kratochvíľam elegantne prifarbeným životnou nostalgiou, vidiek Japonska mal iné problémy, a tieto **problémy mali čoskoro prerásť až do ulíc samotnej metropole**. A to už bola hrozba, ktorá mala reálne rozmery, a – ako vieme – aj katastrofálne následky. Čo k tejto situácii viedlo?

K príčinám tragického zakončenia štyristoročného heianského obdobia krátko pred r. 1200 patrili faktory ako **formovanie vojenskej šľachty** (samurajstva) *buke*, ale aj vývoj v držbe pôdy a v systéme vlády. Pozrieme sa na tieto aspekty bližšie.

13. Držba pôdy

Pozrime sa najprv na situáciu v držbe pôdy. Počas obdobia heian v tejto sfére prebiehal zložitý proces vývoja vlastníckych vzťahov. K najdôležitejším zmenám patrilo, že od 10. storočia sa začala prax **registácie pôdy**. Pôda, ktorá bola pridelená roľníkovi ako štátny prídel pôdy, sa začala do katastrálnych súpisov zanašať pod menom hospodára. Tento tzv. nominálny hospodár (*mjóšu*) odteraz ručil za plnenie daňových povinností bez ohľadu na to, či pôdu obrábal **sám** alebo ju následne prenechával na obrábanie niekomu inému.

ZEM – cisár

↓

ZEM – *mjóšu* - cisár

Tento nový spôsob držby pôdy nebol regulovaný nijakými predpismi a mal trvalý charakter.// Takéto polia registrované na meno bolo možné predávať, dávať do zálohy (č. *zástavy*) alebo darovať. Štát síce naďalej bol teoretickým majiteľom štátnej pôdy, ale **v skutočnosti so svojim** pozemkom mohol nominálny hospodár pomerne **voľne disponovať**.

Toto bola zásadná zmena na **štátnej** pôde. Avšak na **súkromných** panstvách, *šóen* tiež dochádzalo k posunom. Hospodárenie na pôde *šóenu* väčšinou viedol **majiteľom ustanovený správca**, a stávalo sa aj to, že roľníkom odovzdávali majitelia niektoré diely polí k **trvalému obhospodarovaniu**. Z takýchto roľníkov sa časom tiež vyčlenili zámožnejší nominálni hospodári, ktorí popri povinnostiach k **majiteľovi** panstva odvádzali aj desiatok v ryži pre **správca**.

šóen – majiteľ

↓

šóen – **správca** – majiteľ

↓

šóen – **mjóšu** – **správca** – majiteľ

Postupne dochádzalo k hospodárskemu vzostupu, rozširovalo sa používanie ocelového náradia a ťažného dobytku. Rozšírila sa zdokonalená technika vysádzania ryže. Ujali sa nové druhy zeleniny, napr. uhorky (č. *okurky*) a baklažány (č. *lilek*). Hospodársky vzostup podnecoval nároky najvyšších tried a vyvolával ostré súperenie medzi dvorskou a provinčnou šľachtou a kláštormi.

S úpadkom štátneho vlastníctva pôdy rástol význam súkromných panstiev *šóen* ako hlavnej formy súkromného vlastníctva pôdy; dvorská šľachta a veľké kláštory predstavovali stále najsilnejšie skupiny vládnucej triedy a snažili sa **získať šóenov čo najviac**. V tomto zápase nemali slabšie rody provinčnej šľachty nádej uhájiť svoju pôdu pred silnejšími súpermi, a preto hľadali ochranu u niektorého mocnejšieho rodu či kláštora, ktorému niektoré zo svojich hospodárstiev postupovali. Toto postúpenie bolo potvrdené písomnou zmluvou, ktorá stanovovala vzájomné vzťahy a mieru povinností. Ten, kto poskytoval ochranu, sa stával **patronom** (*rijóke*) a pôvodný majiteľ zostal na statku ako **vrchný správca**.

ZEM – provinčná šľachta

↓

↓

ZEM – vrchný správca + rjóke

Niekedy aj patróni potrebovali ďalšiu, ešte vyššiu ochranu a pod tlakom silnejších vlastníkov alebo štátnych orgánov hľadali záštitu u niektorého z **najsilnejších** rodov dvorskej šľachty. Takto sa vytvorila zložitá pyramídová štruktúra panstiev šóen, ktorej vrcholom bola inštitúcia **najvyšších patrónov (honke)**. Typickým znakom šóenov bola ich územná rozptýlenosť po rôznych krajoch Japonska.

ZEM – vrchný správca - rjóke

↓

ZEM – vrchný správca – rjóke + **honke**

Majitelia šóenov sa snažili stále viac o daňovú imunitu a počet **nezdanených** šóenov skutočne postupne rástol. Toto napokon viedlo k tomu, že **od 11. storočia** si šľachta vymohla úplnú **nedotknuteľnosť šóenov** a správny aparát šóenov začal preberať niektoré funkcie **upadajúcej štátnej správy**.

Na druhej strane, na štátnej pôde prebiehal úpadok systému štátnej správy. Jedna z pôvodných úloh štátnych guvernérov provincií bolo aj dohliadať na štátny príjem zo štátnej pôdy; guvernéri však postupne stále viac odovzdávali túto úlohu do kompetencií provinčného úradníctva, ktoré si z nej vytváralo dedičnú držbu podľa vzoru súkromných šóenov. Náplň funkcie guvernéra sa v 11. storočí menila zo správcu provincie na **rentiéra (zurjó)**, ktorý namiesto toho, aby bol úradníkom, poverovaným určitými štátnymi povinnosťami a poberajúcim za ich výkon zodpovedajúcu odmenu, chápal menovanie do funkcie len ako oprávnenie poberať z danej provincie príjem, prípadne tam získavať pôdu. Mnohí guvernéri ostávali v Kjóte a posielali namiesto seba do provincie platených zástupcov.

PROVINCIE KUNI – guvernér

↓

KUNI – **rentiér zurjó** – zástupci

Iní sa zasa v provincii pevne usadzovali na získanej pôde a ostávali tam aj po vypršaní formálnej služobnej lehoty.

Čo sa týka **vidieckej šľachty (venkovské šlechty)**, jej členovia boli v porovnaní s dvorskou šľachtou v podriadenejšom postavení, napriek tomu, že mnohí z nich odvodzovali svoj pôvod od dvorských rodov, ba dokonca od rodu panovníckeho. Mohli získať len nižšie stupne úradníckych hodností, čo ich limitovalo, ak sa uchádzali o štátny úrad. Zastávali obvykle funkcie v provinčnom aparáte, kde podliehali guvernérom, ktorí boli podľa zavedenej praxe menovaní z vysokej *kuge* - dvorskej šľachty. Situácia v provinciách bola zložitá a **neustále boje o pôdu podnecovali početné konflikty medzi provinčnými rodmi**, ktoré často, hlavne vo vzdialenejších krajoch, siahali pri ich riešení k zbrani. Pretože ústredná vláda nemala **okrem palácových stráží nijaké ozbrojené sily**, mohla sa týmto konfliktom v podstate len prizerať.

Prípady **vzbúr** máme zaznamenané hneď od začiatku heianu a občasne sa objavovali aj v 10. storočí. Najdôležitejším prípadom bola vzbura r. 939, kedy sa Taira-no Masakado, sídliači vo východnej oblasti Kantó, prehlásil za **nového cisára** a začal budovať základy novej štátnej správy. Napokon však bol **porazený** opozičnými vojskami miestnej šľachty.

Inou možnosťou, akou prejavit' nesúhlas voči vrchnosti, bolo písanie **sťažností**, ktoré sa od začiatku heianu tiež stáva bežnou praxou. Od konca 10. storočia sa častejšie vyskytujú prípady, že túto sťažnosť nespokojní poddaní doručovali **osobne**, a v 11. storočí prichádzajú do Kjóta už z rozličných končín Japonska zástupy stoviek roľníkov, aby priamo protestovali

proti útlaku rovno pred očami dvora. Kjóto považoval panovník a dvorská šľachta za svet sám pre seba, v ktorom sa uzatvárali pred znepokojujúcimi správami z provincií, a sem teraz vnášali zástupy roľníkov, vyčkávajúcich pred bránou mesta, pripomienku drsných pomerov vidieka.

14. Formovanie vojenskej šľachty - *buke*

Roku 1019 sa SZ Kjúšú stalo cieľom útoku z kontinentu: išlo o nájazdy Džurčenov (predkov Mandžuov). Lúpili, vraždili a plienili na ostrovoch v Cušimskom prieplyve – Cušima a ostrovy Iki, a na pobreží okolo Hakaty (Fukuoka) ((MAPA). Ústredná vláda nedokázala ani tu podniknúť nič na ochranu svojich poddaných. Bola to ďalšia ukážka slabej obranyschopnosti heianského štátu, situácia, v ktorej miestna ochrana spočívala na pleciah miestnych ozbrojených oddielov. Tieto však miestna provinčná šľachta používala na presadzovanie svojich záujmov, a tak dochádzalo v rozličných oblastiach Japonska k ďalším nepokojom, ktoré v 11. storočí prerastali v **mnohoročné miestne vojny**. Tak napríklad rod Taira, ktorého člen Taira-no Masakado sa r. 939 pokúsil vyhlásiť za nového cisára v oblasti Kantó, v tejto oblasti znova povstal o sto rokov neskôr, v 11. storočí. Ich povstanie napokon zlikvidoval Minamoto-no Jorijoši, ktorý z Kantó Tairovcov vytlačil a spolu so svojim synom sa stal uznávanou autoritou v celej oblasti Kantó. Tairovci sa presunuli do oblasti okolo Vnútorného mora Seto a pokúšali sa zbližiť s cisárskym rodom.

Taira aj Minamoto patrili k priezviskám, aké sa od začiatku heianu udeľovali princom pri ponížení do poddaného stavu. Takíto bývalí princovia získavali funkcie v provinčnej štátnej správe, kde sa z ich potomkov formovala vidiecka šľachta. V situácii, keď provincie sa pri konfliktoch nemohli spoliehať na pomoc z centra, sa z vidieckej šľachty postupne vyformovala šľachta bojová, buke.

Kým predtým teda bol rozdiel:

vyššia kuge

x

nižšia vidiecka šľachta ako najnižší stupeň kuge

odteraz máme rozdiel:

kuge 公家

x

buke 武家

Objavuje sa bušidan - ozbrojená družina, ktorej vnútorné usporiadanie vychádza z princípu podriadenosti feudálnej autorite a pripomína vzťahy vnútri starovekého rodu *udži*. *Bušidan* bol **novou sociálnou jednotkou**, na ktorej základe sa uskutočnila táto premena provinčnej šľachty na šľachtu vojenskú - samurajstvo, *buke*.

15. Insei – excisárstvo

Go-Sandžó

↓

Širakawa

↓

Horikawa

Takáto teda bola situácia na vidieku, kým v Kjóte 2. polovice 11. storočia došlo k ďalšej politickej zmene – využitie excisárstva na odobratie moci Fudžiwarovcom.

Fudžiwara-no Jorimiči, budovateľ už spomínaného udžiského letohrádku Bjódóin, bol druhým najmocnejším fudžiwarovským regentom. Na sklonku svojho 50ročného regentstva bol svedkom ústupu výslnia svojho rodu: prestala totiž fungovať matrimoniálna politika, ktorou Fudžiwarovci prostredníctvom vydaja svojich dcér za cisárskych princov sa snažili ovládať nasledovných potomkov, ktorí boli po otcovi princovia z cisárskeho rodu a po matke Fudžiwarovci. Jorimičiho dcéry a netere, ktoré vydal za princov, boli buď neplodné alebo **rodili len dcéry**. Túto situáciu využil nový cisár **Go-Sandžó**, ktorý nastúpil r. **1068**. Jeho **matka nebola Fudžiwarovka**, a tak sa usiloval obmedziť moc fudžiwarovského regenta, opierajúc sa o skrytú opozíciu proti nemu. Významným krokom bolo, že **nariadil previerku panstiev šóen: pri nej sa zredukovali panstvá Fudžiwarovcov** a tým sa oslabil ich hospodárska pozícia. To vytvorilo podmienky na potlačenie ich politického vplyvu.

Cisár Go-Sandžó sa pokúsil zbaviť vplyvu regenta tak, že po 4 rokoch svojej vlády (**1072**) odstúpil, prenechajúc titul tennó („cisár“) synovi m. **Širakawa**, chcel si však zachovať svoj vplyv ako excisár. Pojem „excisára“ existoval aj predtým, ale tentokrát sa postavenie excisára stalo novým prvkom v politickej štruktúre heianskeho štátu.

Excisár Go-Sandžó **čoskoro nato však zomrel**, a jeho plán realizoval až jeho syn **Širakawa, ktorý urobil to isté**: r. **1086** dosadil na trón svojho syna m. **Horikawa**, následne prijal mníšsky stav a odišiel do ústrania, odkiaľ potom **vládol ako excisár** až do svojej smrti r. **1129**, čiže **43 rokov**. Po ňom potom táto prax pokračovala ďalej. Bol tak založený inštitút **INSEI**. IN znamená oddiel v rámci buddhistického kláštora (podobne ako v názve udžiského letohrádku – Bjódóin), SEI znamená vládnutie, je to sinojaponský ekvivalent starojaponského slova „macurigoto“. Pojem „insei“ teda označuje „vládu z kláštora“: oficiálne bol teda excisár buddhistickým mníchom, a tým sa dostal mimo dosah dovtedajších svetských vládných zvyklostí, a práve táto pozícia mu umožňovala väčšiu voľnosť v rozhodovaní, nezávislú od regentov. Excisár sa označuje ako **hóó**, tj. „Dharmový cisár“ (hó = Dharma = (Buddhov) Zákon, čiže buddhizmus), v českom preklade aj „zaslíbený cisár“, čo je preklad, ktorý vyjadruje, že cisár absolvoval prijatie do mníškeho stavu, pri ktorom sa prijímajú sľuby kláštorného života.

Dharmový excisár Širakawa sa pokúsil vytvoriť niečo ako kanceláriu excisára, **INČÓ** („kláštorná kancelária“) za pomoci konfuciánskych učencov a nižšej dvorskej šľachty. Inštitúcia insei – excisárstvo – bola ďalším prídavkom do zložitej štruktúry moci starého japonského štátu. Excisárstvo sa napokon etablovalo ako jej stály prvok, ktorý odteraz viac-menej pokračoval aj v nasledujúcich storočiach.

Závažným problémom raného excisárstva však bolo zabezpečenie chodu excisárovho úradu po stránke hospodárskej. Dharmový cisár **hóó totiž nemal žiadny pravidelný príjem zo štátnych daní**. A tak sa hlavným zdrojom príjmu excisárov stali **panstvá šóen a kupčenie so štátnymi funkciami**. Takisto **nemal na svoju ochranu ozbrojenú silu**, čo viedlo k tomu, že v prípade potreby **bol odkázaný na to, aby sa uchýľoval o pomoc k silným provinčným rodom**. Takto sa napokon stárou súčasťou excisárovho sídla stali **ozbrojenci z rodu Taira** z provincií; podľa priestoru, ktorý bol pre nich vyhradený v severnej časti palácového komplexu, sa nazývali **severní ozbrojenci, hokumen no buši**. Táto ich prítomnosť v Cisárskom meste mala v nadchádzajúcom 12. storočí ďalekosiahle dopady.

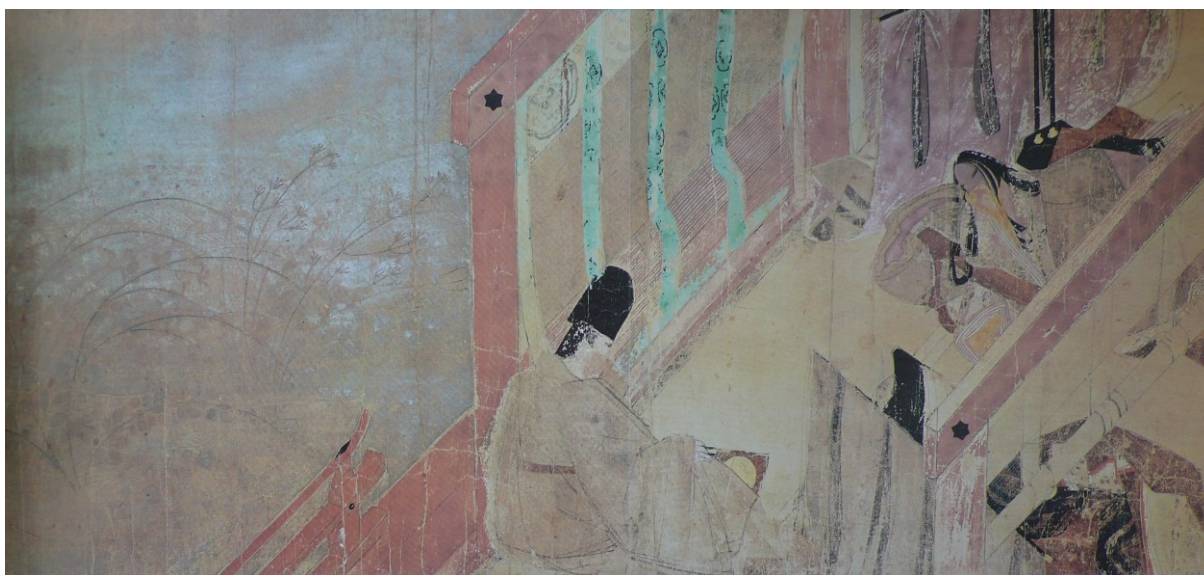
Navyše si excisár Širakawa proti sebe popudil staré buddhistické kláštory, pretože bol veľmi ortodoxným buddhistom a vydával nariadenia, ktoré mali **úplne obmedziť zabíjanie živých** bytostí, vrátane rybolovu a lovu, na druhej strane vynakladal obrovské prostriedky na

stavbu nových kláštorov. Jeho „kláštorová vláda“ takto vyvolala nevôľu mníchov z Enrjakudži na hore Hiei, ktorých vojsko r. 1093 vtiahlo do Kjóta, aby vyjadrili svoj nesúhlas. Takýto zásah mníšskych vojsk z Hieizanu nebol jediný a začal sa opakovať; stal sa zlovestnou udalosťou potom, čo sa mnísi napokon začali aj bojovo angažovať v sporoch v hlavnom meste.

V Cisárskom meste, ktorého názov Heian vlastne znamená „pokoj, mier“, začal koncom obdobia heian silnieť **vojenský prvok**, ktorý mu bol pôvodne cudzí. Vojenská prítomnosť ozbrojencov bola čoraz častejšia a rozličné skupiny cisárskeho rodu aj dvorskej šľachty si najímali ozbrojencov, aby si presadzovali svoje záujmy. Títo ozbrojenci boli **najímaní obyčajne z rodu Taira**, ktorý sa po vyhnaní z Kantó usídlil na západe, v oblasti Vnútorného mora Seto, **alebo z rodu Minamoto**, ktorého základňa vznikla v pôvodnom pôsobisku Tairovcov - na východe v kraji Kantó. Minamotovci tam upevňovali svoju moc aj rozširovaním starých a zakladaním nových šintóických svätýň, z ktorých mnohé sa zachovali dodnes a fungujú ako významné náboženské centrá dnešného Tókja a okolia.

Približne storočie po napísaní románu *Gendži monogatari* vzniká najstaršia jeho zachovaná ilustrovaná verzia (*Gendži monogatari emaki*), dnes zachovaná len v niekoľkých výjavoch, ktoré reprezentujú klasickú japonskú maľbu zvanú *jamato-e* (“japonská maľba”) s typickým pohľadom “zvrchu”, akoby cez strechu:

Gendži monogatari emaki – výjav Minori

Gendži monogatari emaki – výjav Takekawa I:

16. Boje v Heiane

Po roku 1150 došlo v Kjóte ku **krvavým** stretom dvoch nepriateľských táborov, z ktorých každý podporoval **jedného z dvoch synov vládnuceho excisára**. Rozpory medzi táborami boli bežné aj predtým, ale tentokrát bolo šokujúce to, že išlo o **krvavý boj priamo uprostred Cisárskeho mesta**. Politický boj sa v Heiane posunul z fázy palácových intríg do otvorenej vojny.

Tieto boje mali dve fázy:

1156 nepokoje éry **Hógen**

1159 nepokoje éry **Heidži**

Pri nich sa **do popredia dostali Tairovci**, kým **Minamotovci boli z mesta vyhnaní**. Vodca Tairovcov, **Taira-no Kijomori**, sa stal r. **1167 prvým ministrom**: videli sme, že tento post **pôvodne patrila princovi**, v 9. storočí si ho uzurpoval **najmocnejší rod dvorskej šľachty kuge**. Teraz ho obsadil člen provinčnej vojenskej šľachty **buke**: táto udalosť bola šokujúcim sociálnym prelomom, pretože sa ňou **zotrela dovtedy nepriepustná** hranica medzi pôvodnou dvorskou a vidieckou šľachtou.

17. Hónen

Uprostred tohto turbulentného diania, roku **1175**, vyvstáva nová postava spomedzi mníchov kláštora Enryakudži na Hieizane. Je to **Hónen**. Tento mních tvrdil, že v buddhistických sútrach našiel spôsob, ako zabezpečiť spásu pre všetky živé bytosti, a odchádza z Enryakudži, aby založil novú buddhistickú školu – smer Čistej krajiny, **Džódo-šú**. Je presvedčený, že cestou ku spásu je tzv. odriekanie nenbucu. Nembucu znamená „meditačno-recitačná fomula“, ktorá sa má odriekať, a jej znenie je „*Namu Amida-bucu*“. Tieto slová sú sinojaponským znením sanskrtského výrazu „*Namó- 'mitábhája buddhája*“ čiže „sláva buddhovi Amitábhovi“ a púhe odriekanie týchto slov má zaručiť veriacemu posmrtné prerodenie v Čistej krajine západného raja tohto „Buddhu Nesmierneho Jasu“. Hónen chodí po krajine, hlása novú vieru a bije na poplach: „staré spôsoby buddhizmu sú už neúčinné“,

„časy sa zmenili“. Vo vzduchu je napätie, hrozba nových nepokojov, a tak Hónenovo učenie si tým viac nachádza v chaotickej dobe neistoty nových prívržencov.

Za záväz heianského obdobia se považuje válka medzi koalíciami Tairů a Minamotů.

18. Završení heianské doby: rody Taira a Minamoto 平・源 a jejich válka

Taira-no Kijomori, najvyšší minister, dal svoju dcéru **Tokuko** adoptovať excisárovi, aby bola vhodná ako manželka do cisárskeho rodu. Takto „zušľachtenú“ ju potom vydal za cisárskeho princa. R. **1178** Tokuko porodila syna, a dva roky nato, nehl'adiac na chlapcov príliš nízky vek, ho Kijomori presadil na trón pod menom cisár **Antoku** (r. **1180**).

Tairovci si v Kjóte vybudovali sídlo – palác **Rokuhara**. Obsadili aj posty v mnohých provinciách, a v oblasti dnešného Kóbe začali budovať nový prístav a nové hlavné mesto **Fukuhara**. ((MAPA) Na niektoré **šóeny** začali dosadzovať **vojenských správcov – džitó**.

Kijomori dal vybudovať „svätyňu“ **Icukušima-džindža**, miesto, ktoré sa považuje za jedno z troch najkrajších miest v Japonsku. Nachádza sa na ostrove Mijadžima v Hirošimskom zálive a bol to vlastne palác, ktorý doslova „plával na mori“: bol totiž postavený na koloch v plytkej zátok. Jeho torii, týčiaca sa ďalej v mori, je najväčšia drevená torii v Japonsku a pozoruhodné na nej je to, že je len prosto položená na dne mora; jej stabilita napomáha, že v najvyššom tráme sú kamene, aby bola ťažká a dobre sedela. Svätyňa Icukušima-džindža bola postavená v architektonickom štýle kjótskych aristokratických palácov – **šindenzukuri**, a Kijomori tu použil symbolických päť farieb z čínskej mágie (ommjódó), ktorá bola vtedy v Cisárskom meste v móde.

Bezohľadná ambicióznosť a postupná nadvláda Tairovcov budila nenávisť a odpor.

Mesto, ktoré sa kedysi hrdilo architektúrou a spôsobom života s jemným vkusom a vycibrenou eleganciou, sa muselo teraz prizerať stále častejším **scénam drastického zabijania**. **Paláce chátrali**, ničené pustošivými požiarimi a zemetraseniami, pretože už nebolo v ničích silách, aby zahladil ich následky. K nepokojom sa pridružil **hlad**, a tak sa kedysi kvitnúce Heiankjó stalo v dobe Kijomoriho vlády miestom skazy.

Nespokojnosť napokon viedla k tomu, že r. 1180 bola po krajine rozoslaná výzva k **povstaniu proti Tairovcom**. V Kantó sa Minamotovci spojili s ďalšími silnými miestnymi rodmi, ktoré boli nespokojné so súčasným stavom. Rod, o ktorý sa Minamotovci hlavne opierali, bol rod **Hódžó** (nepravidelné čítanie znakov „Hoku-džó“ 北条). Z rodu Hódžó pochádzala Masako, manželka vodcu Minamotovcov. **Minamotovci si vybudovali sídlo** v kantóskej lokalite **Kamakura** 鎌倉 ((MAPA), kde začali vytvárať inštitúcie pre správu svojho rodu a svojej družiny.

Tairovci medzitým prinútili cisársky dvor, aby sa presťahoval do Fukuhary. **1183** vtrhli Minamotovci do Kjóta a Tairovci ušli smerom k Vnútornému moru Seto. Odviezli so sebou **cisára** Antokua aj **trojicu božských pokladov**, symbolov cisárskej moci. ((FOTO:

1. Antokuova svätyňa.
2. Antokuova svätyňa budova.)

Antokuova svätyňa nad pobrežím Suma (západne od Kóbe):

Minamotovci prenasledovali Tairovcov; po bitke pri Ičínótani na pobreží Suma západne od Kóbe ((MAPA) boli Tairovci nútení ustúpiť na západ Honšú. Tam napokon **r. 1185 pri pobreží Dannoura** utrpeli rozhodujúcu porážku. ((MAPA) Pri Dannoure **zahynul aj 7ročný cisár Antoku**, jeho babička sa s ním vrhla do mora. Antokuova matka Tokuko, dcéra Taira-no Kijomoriho, prežila zvyšok života v ústraní kláštora severne od Kjóta, pod rehoľným menom **Kenrei-mon**.

Víťazmi vojny bol vodca rodu Minamoto – **Joritomo**, a jeho **polobrat Jošicune**. ((polobrat= majú spoločného otca). Jošicune vyhral pre Joritoma v tairovsko-minamotovskej vojne niekoľko rozhodujúcich bitiek, bol teda významným a zaslúžilým vojvodcom.

Koniec tairovsko-minamotovskej vojny sa považuje aj za **záver heianskej doby** a takisto za zakončenie japonského **staroveku**.

Vo vojne sa plne ukázala bezmocnosť a slabosť cisárskeho dvora a štátu, ktorému mala byť osoba cisára ústrednou autoritou. Minamoto-no Joritomo po skončení vojny pokračoval v budovaní správneho aparátu v minamotovskom rodovom sídle Kamakura. Tento **aparát bol úplne nezávislý** od starého v Kjóta. S excisárom **udržiaval len formálny písomný styk**, čím **dával na javo, že pre svoje kroky nepovažuje za potrebné požehnanie cisárskej autority** z Kjóta. Pripravoval sa teda **nástup vojenskej vrstvy ako hlavnej moci v štáte**. V Kamakure k Joritomovým najvernejším patrilo jeho svokor (tchán), **Hódžó Tokimasa**, otec Joritomovej manželky **Masako** ((rodostrom).

Q (=otázky) – heian

1. Co zmařilo usazení se Dvora v Nagaoka-kjó a jaký to mělo rituální rozměr?
2. Jaké byly nové proudy v buddhismu v době heian?
3. Jakou měla podobu obrana státu v době heian?
4. Co bylo podstatou ústřední státní moci v období *sek-kan*?
5. Jaký byl vývoj státní struktury – územní, politické (císař. rod, regenti, *insei*)
6. Jak se vyvíjela držba půdy?
7. Co vedlo k vzniku *buke* a jaké to mělo dopady?
8. Co vedlo k tairovsko-minamotovské válce?
9. Čím je významný Sugawara-no Mičizane?
10. Čím je významný Ki-no Curajuki?
11. Co se dělo v oblasti kultury?
12. Co vedlo k rozmachu vojenské šlechty *buke* v Heianu?
13. Jaká byla zeměpisná orientace války *Gen-Pei*?